

BISA

.brussels

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse

DE CONJUNCTUURBAROMETER VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

SEMESTRIEEL

N^r 31 – Lente 2016

GEWESTELIJKE OVERHEIDSDIENST BRUSSEL

DE CONJUNCTUURBAROMETER VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

N^r 31 • Lente 2016

Realisatieteam

Auteurs

Sabrina Cipriano, Amynah Gangji, Pierre-François Michiels.

Hoofdstuk 2.2.B. Werkloosheid werd opgesteld door Sandy Van Rechem van het Brussels Observatorium voor de Werkgelegenheid van Actiris.

Wetenschappelijk comité

Xavier Dehaibe, Amynah Gangji, Pierre-François Michiels, Astrid Romain

Coördinatie van het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA)

Astrid Romain

Opmaak en druk

Bietlot Imprimerie

Vertaling

Brussels Translation

Verantwoordelijke uitgever

Christian Lamouline, Secretaris-generaal van de Gewestelijke Overheidsdienst Brussel

Voor meer informatie

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA)

Tel. 02/800 38 60 – Fax 02/800 38 23

Gewestelijke Overheidsdienst Brussel

Kruidtuinlaan 20 – 1035 Brussel

bisa@gob.brussels

Schrijf u in op de Nieuwsbrief op www.bisa.brussels en download de pdf-versie van de Barometer.

Wettelijk depot: IRIS Uitgaven – D/2016/6374/258

Alle rechten voorbehouden. Het reproduceren is niet toegestaan, noch geheel, noch gedeeltelijk, noch in de oorspronkelijke vorm, noch in de bewerkte vorm, tenzij met schriftelijke machtiging vanwege het BISA. Het gebruik van uittreksels uit deze publicatie is echter toegestaan mits de bron wordt vermeld.

Inhoudsopgave

DE BELANGRIJKSTE CONJUNCTUURKENMERKEN	4
1. MACRO-ECONOMISCHE CONTEXT	5
1.1 Terugval van de economische wereldgroei	5
1.2 Stabiele groei in België	7
2. CONJUNCTUUR IN BRUSSEL	9
2.1 Economische activiteit	9
A. De jongste gegevens van de regionale rekeningen	9
B. Analyse van de recente conjunctuur	11
C. Analyse per bedrijfstak	12
D. Demografie van de ondernemingen	19
2.2 De arbeidsmarkt	22
A. Werkgelegenheid	22
B. Werkloosheid	26
GLOSSARIUM	30
REFERENTIES	33
LIJST VAN TABELLEN	34
LIJST VAN GRAFIEKEN	35

De grafieken, tabellen en commentaren werden opgemaakt op basis van de informatie die beschikbaar was op 20 april 2016, tenzij anders vermeld.

De belangrijkste conjunctuurkenmerken

- Er zijn heel wat structurele hindernissen die **de wereldwijde economische activiteit** afremmen: de Chinese economische mutatie, de knelpunten in talrijke opkomende landen, de onderinvestering en de hoge werkloosheid in de ontwikkelde landen, de crisis in de oliesector... Deze factoren hebben een negatieve invloed op de macro-economische fundamenteën, in het bijzonder deze van de opkomende landen. Hierdoor vertraagde de economische wereldgroei lichtjes van 3,3 % in 2014 tot 3,0 % in 2015, een ritme dat het zou aanhouden in 2016.

- Nog steeds gesteund door extreem interventionistische monetaire maatregelen heeft de economische groei van de ontwikkelde landen zich daarentegen gehandhaafd, en zelfs versneld, in het bijzonder in de **eurozone**. De economische activiteit van deze laatste, ondersteund door de consumptie van de huishoudens, steeg immers met 1,5 % in 2015, tegenover 0,9 % in 2014. Er is echter geen bestedige Europese groei mogelijk zolang bepaalde structurele problemen blijven bestaan: lage investeringen, hoge werkloosheid, zwakke kapitaalmobiliteit in de eurozone... In deze context zal de economische groei van de eurozone niet meer dan een status quo halen in 2016.

- **België** kent daarentegen al twee jaar een stabiele groei, met een bbp dat op jaarbasis om en nabij 1,3 % tot 1,4 % groeit. Het land haalde nochtans voordeel uit dezelfde gunstige factoren als de eurozone in 2015. De Belgische economische groei werd inderdaad vooral ondersteund door de particuliere consumptie, die niet meer zoveel gestegen was sinds 2010, meer bepaald dankzij de toenemende koopkracht van de huishoudens en een heropleving op de arbeidsmarkt. Volgens de jongste prognoses van het Federaal Planbureau (februari 2016) zou de economische activiteit in België iets minder toenemen in 2016 dan in 2015, met een groei van het bbp met 1,2 %.

- Uit de synthetische conjunctuurindicator van het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA) blijkt eveneens een stagnatie van **de economische groei in Brussel** in 2015. De conjunctuur tekent echter een achteruitgang op eind 2015, die zich schijnt voort te zetten begin 2016. Deze jongste evolutie lijkt erop te duiden dat we afstevenen op een heel lichte vertraging van de groei van de Brusselse economische activiteit in 2016.

- De analyse van de omzet van de verschillende bedrijfstakken bevestigt deze gemengde evolutie in de tweede jaarhelft van 2015. De meest recente beschikbare gegevens tonen dat de activiteit in de industrie en de bouw in het tweede kwartaal rond de langetermijntrend schommelt zonder opmerkelijke conjuncturele evolutie. De conjunctuursituatie verslechterde verder in de bedrijfstakken van de groothandel, van de andere niet-financiële diensten aan

ondernemingen en van vervoer en opslag. De bemiddelingsmarges van de financiële diensten zijn stabiel gebleven en de kredietportefeuille van de financiële instellingen is lichtjes gegroeid in het tweede kwartaal 2015. De bedrijfstak van de kleinhandel kende een dynamische evolutie en voegt een positieve noot toe. Hij zou de volgende maanden wel de weerslag kunnen voelen van de lockdown in november 2015 en van de aanslagen in maart 2016. Deze gebeurtenissen zouden echter slechts een impact op korte termijn hebben op de werkgelegenheid en de economische activiteit in Brussel en deze zou in wezen beperkt blijven tot enkele bedrijfstakken (handel, horeca, eventueel vervoer en opslag en kunst en spektakel).

- Eind 2015 telde het Brussels Gewest 97.171 actieve btw-plichtige **ondernemingen**. Tussen juli en december van datzelfde jaar kwamen er 5.515 nieuwe ondernemingen bij in Brussel tegenover 3.899 stopzettingen. De situatie is in beide gevallen gunstiger dan het jaar voordien. Hetzelfde geldt voor het aantal faillissementen dat sterk daalde in het tweede kwartaal 2015. In die periode werden 871 faillissementen uitgesproken, of een daling met 23 % op jaarbasis. De schuchtere heropleving van de economische activiteit in 2014 en de verwachte stabilisatie van de groei in 2015, nog steeds in mineur, hebben zeker bijgedragen tot deze globaal positieve evolutie van de demografie van de ondernemingen in Brussel tijdens de tweede helft van 2015.

- De heropleving op de **Brusselse arbeidsmarkt**, die werd ingezet in 2014, zette zich schuchter voort. De jobcreatie zou in 2015 lichtjes hoger zijn dan in 2014, meer bepaald dankzij de dynamiek van de uitzendarbeid, maar blijft beperkt bij gebrek aan dynamische heropleving van de economische activiteit. Het jaareinde vertoont bovendien tekenen van verslapping. Indien deze aanhouden, zou de werkgelegenheid in Brussel iets minder stijgen in 2016 dan in 2015. Het aantal niet-werkenden werkzoekenden is in februari 2016 voor het eerst sinds juli 2009 opnieuw gedaald tot onder de 100.000 werkzoekenden. De waargenomen daling van de werkloosheid in het Brussels Gewest staat voor een deel in verband met de verstrenging van de procedures voor de activering van werklozen, alsook met de wijzigingen van de reglementering inzake de inschakelingsuitkering. De verbetering van de economische activiteit sinds het voorjaar van 2013 en het herstel van de arbeidsmarkt die volgde is tevens een verklarende factor voor de daling van de werkloosheid in Brussel. Verder zijn er enkele beleidsmaatregelen in verband met de werkloosheid in Brussel zoals de Jongeren Garantie die de opvallende verlaging van het aantal NWWZ verklaren, vooral bij de jongeren. De werkloosheid zal normaal gesproken zijn dalende tendens in 2016 voortzetten, al kan er de komende maanden een vertraging van de daling waargenomen worden.

1. Macro-economische context

1.1 Terugval van de economische wereldgroei

TABEL 1: Internationale vooruitzichten

	2014	2015					2016
	Totaal	I	II	III	IV	Totaal	Totaal (r)
Groeipercentage van het BBP in volume ⁽¹⁾ (%)							
China	7,3	7,0	7,0	6,9	6,8	6,9	6,5
Verenigde Staten	2,4	2,9	2,7	2,1	2,0	2,4	2,0
Japan	-0,1	-1,0	0,7	1,7	0,8	0,4	0,8
Eurozone	0,9	1,3	1,6	1,6	1,6	1,5	1,4
Duitsland	1,6	1,1	1,6	1,7	1,3	1,4	1,3
Frankrijk	0,2	1,0	1,1	1,2	1,4	1,1	1,2
Inflatiegraad ⁽²⁾ (%)							
Eurozone	0,4	-0,3	0,2	0,1	0,2	0,0	0,9
Verenigde Staten	1,3	-0,9	-0,9	-0,8	-0,3	-0,7	1,0
Werkloosheidsgraad ⁽²⁾ (%)							
Eurozone	11,6	11,2	11,0	10,7	10,5	10,9	10,4
Verenigde Staten	6,2	5,6	5,4	5,2	5,0	5,3	4,7

⁽¹⁾ Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten. Zie glossarium voor een definitie van evolutie in volume. Variatie ten opzichte van het jaar voordien

⁽²⁾ Gemiddelde van de periode, veranderingspercentage met een jaar verschil voor de geharmoniseerde consumptieprijsindex voor de inflatie, seizoengezuiverde gegevens voor de werkloosheidsgraden.

(r) ramingen

Bron: OESO

In 2015 wordt het wereldwijde economische klimaat door de volgende elementen gekenmerkt:

- De aanhoudende structurele vertraging van de **Chinese** economische groei, van 14 % in 2007 naar 7 % in 2015¹. Deze vertraging is meer bepaald de weerspiegeling van de **geleidelijke overgang naar een economisch model dat meer op binnenlandse consumptie steunt**. Gelet op het grote gewicht van China in de wereldwijde economische activiteit is de impact van deze mutatie overal ter wereld voelbaar. De daling van de industriële productie en van de Chinese investeringen treffen de belangrijkste handelspartners in grote mate, meer bepaald de Oost-Aziatische landen en de landen die grondstoffen uitvoeren. De ontwikkelde landen worden tot op heden eerder in beperkte mate en indirect getroffen.
- De **daling van de grondstoffenprijzen**, waaronder de olieprijs, die nu al bijna twee jaar duurt. Dit is het gevolg van de lage vraag op wereldvlak in het algemeen

en van China in het bijzonder. De olieprijs leiden ook onder het machtsspel tussen de Verenigde Staten en de OPEC-landen om grotere marktaandeelen in de olieproductie te veroveren. Na een tijdelijke heropleving begin 2015 dook de prijs voor een vat Brent olie opnieuw de diepte in. De prijs daalde met 47 % in 2015 – de sterkste daling die ooit opgetekend werd – na een krimp van 9 % in 2014. In januari 2016 kostte een vat Brent 31 dollar, het laagste niveau op 12 jaar (grafiek 1). De instorting van de grondstoffenprijzen stimuleert de binnenlandse vraag in de ontwikkelde landen door een hogere koopkracht van de huishoudens en een lagere productiekost voor de ondernemingen. Ze is daarentegen nadelig voor de economische groei van de opkomende landen die sterk afhankelijk van hun export van grondstoffen.

- Een **aanzienlijke recessie in Rusland en Brazilië**, die de economische wereldgroei negatief beïnvloedt. Beide landen worden hard getroffen door de lage energieprijzen die de markten vandaag kennen.

¹ OESO (februari 2016)

Bovendien moet Brazilië, net als andere opkomende landen, het hoofd bieden aan grote aanbodproblemen ten gevolge van de slecht ontwikkelde infrastructuur.

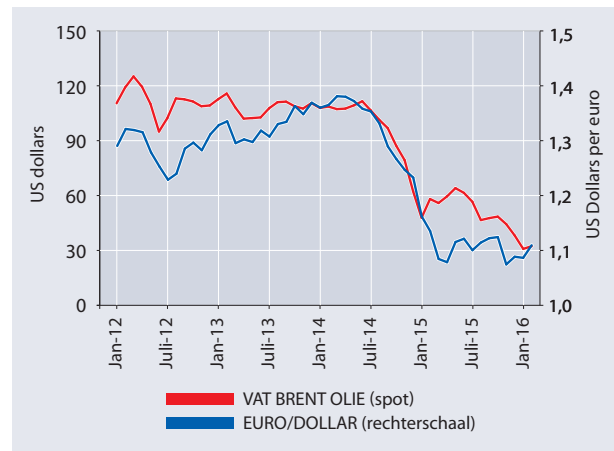
- **Het nog steeds sterk expansionistisch monetair beleid** in veel geavanceerde landen, zelfs in de Verenigde Staten. Hun monetair beleid lijkt de weg naar een heel geleidelijke normalisatie te hebben gevonden. De grote hoeveelheden liquide middelen die nu al een paar jaar in omloop worden gebracht, leiden tot een sterke volatiliteit op de financiële markten en in het bijzonder op de obligatiemarkten (Natixis, maart 2016a). Dit sterk interventionistisch monetair beleid stuwt de inflatie echter niet de hoogte in. Deze blijft om structurele redenen heel laag (onderinvestering in de opkomende landen, gebrek aan loondynamiek, hoge werkloosheid in de geavanceerde landen, crisis in de oliesector, ...).

Al deze elementen hadden een sterke weerslag op de groei van de opkomende landen, die vertraagde in 2015. Door de grote interconnecties tussen de productieketens, verslaptte ook de groei van de industriële wereldproductie gedurende het jaar 2015 en dat vertaalt zich ook in de cijfers van de internationale handel (grafiek 2).

De geavanceerde landen kenden daarentegen een stabiele groei in 2015 (meer bepaald in de Verenigde Staten ondanks enkele tekenen van verslapping na zes jaar groei), en zelfs een versnelling van de groei, onder meer in de eurozone.

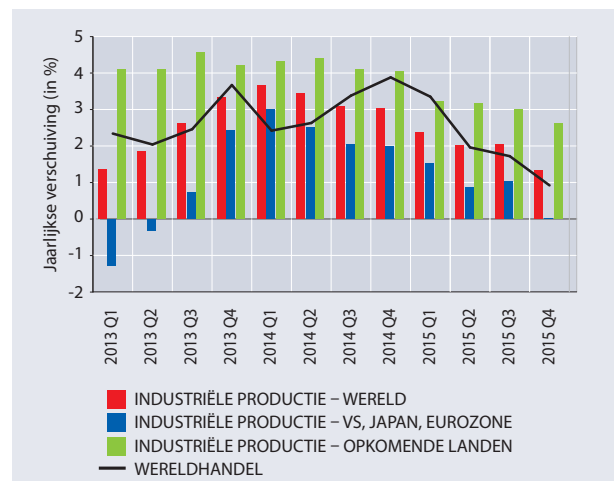
Deze laatste zag haar economische activiteit zelfs groeien met 1,5 % in 2015, iets meer dan in 2014 dus (tabel 1), hoofzakelijk dankzij de particuliere consumptie. De huishoudens hebben immers meer uitgegeven, aangemoedigd door de dalende werkloosheid – die evenwel hoog blijft – en de toenemende jobcreatie, de daling van de olieprijs en de extreem lage rentevoeten. De vertraging van de internationale handel weegt op de eurozone, hoewel de lage wisselkoers euro/dollar in haar voordeel speelt. Ook haar industriële activiteit wordt getroffen door de groei-vertraging in de opkomende landen. Ondanks de gunstige financiële voorwaarden blijven de investeringen van de ondernemingen ver onder het peil van 2008, met name ten gevolge van een inflatie en zwakke inflatievooruitzichten. De inflatie komt al twee jaar en een half niet boven 1 % en werd opnieuw negatief in februari 2016 (tabel 1). Er moeten dus nog heel wat structurele problemen worden opgelost om de Europese groei te bestendigen (onvoldoende investeringen die tot een lagere productiecapaciteit

GRAFIEK 1: Prijs van de ruwe olie en wisselkoers van de US dollar tegenover de euro

Bron: U.S. Energy Information Administration, ECB

GRAFIEK 2: Wereldhandel en industriële productie

Bron: Centraal Planbureau

leiden, hoge werkloosheid, lage kapitaalmobilititeit in de eurozone...) (Natixis, maart 2016b).

De economische wereldgroei vertraagde uiteindelijk lichtjes in 2015 (van 3,3 % in 2014 naar 3,0 % in 2015), afgeremd door meer structurele factoren, die ook dit jaar een rol zouden spelen. Dit impliceert dat de huidige trends zich zouden voortzetten in 2016 en dat de economische wereldgroei zich zou handhaven op 3,0 % in 2016, volgens de laatste voorspellingen van de OESO².

² OESO (februari 2016)

1.2 Stabiele groei in België

TABEL 2: Kerncijfers voor België

	2014	2015					2016
	Totaal	I	II	III	IV	Totaal	Totaal (r)
Groeipercentage van het bbp in volume ⁽¹⁾ (%)	1,3	1,3	1,5	1,3	1,4	1,4	1,2
Groeipercentage van de componenten van het bbp in volume ⁽¹⁾ (%)							
<i>Uitgaven qua finale consumptie van de particulieren</i>	0,4	1,1	1,3	1,2	1,6	1,3	0,9
<i>Uitgaven qua finale consumptie van de overheid</i>	0,6	0,8	0,3	0,0	0,0	0,3	0,1
<i>Bruto kapitaalvorming</i>	7,0	13,6	0,5	-5,4	0,3	2,0	-0,2
<i>Uitvoer van goederen en diensten</i>	5,4	4,2	3,4	3,2	2,7	3,4	4,1
<i>Invoer van goederen en diensten</i>	5,9	7,7	3,5	1,3	2,9	3,8	3,3
Arbeidsmarkt (%)							
<i>Groeipercentage van de binnenlandse werkgelegenheid ⁽¹⁾</i>	0,3	0,7	0,8	0,9	1,0	0,8	0,7
<i>Werkloosheidsgraad (gestandaardiseerde definitie Eurostat) ⁽¹⁾</i>	8,5	8,6	8,6	8,1	8,7	8,5	7,9
Inflatiegraad (%)	0,3	-0,5	0,5	0,8	1,4	0,6	1,5

Note: Variatie ten opzichte van de overeenkomende periode van het vorige jaar, buiten de werkloosheidsgraad en de inflatie die een gemiddelde zijn voor de periode.

⁽¹⁾ Zie glossarium

(r) ramingen

Bron: NBB, FPB

De Belgische economische activiteit stagneerde in jaargemiddelde in 2012 en 2013. Medio 2013 tekende zich een heroplevende conjunctuur af en groeide het bbp op jaarbasis elk kwartaal iets meer, tot 1,4 % begin 2014 om daarna niet echt meer te bewegen. De Belgische economische groei was dus gelijklopend in 2014 en 2015 (respectievelijk 1,3 % en 1,4 %, tabel 2), terwijl deze van de eurozone versnelde in die jaren.

België haalde nochtans voordeel uit dezelfde gunstige factoren als de eurozone (zie vorig deel). In 2015 werd zijn economische groei hoofdzakelijk gesteund door de particuliere consumptie, die niet meer zoveel gestegen was sinds 2010 en beïnvloed werd door:

- de gestegen koopkracht van de huishoudens na de sterke prijsdaling van de grondstoffen en ondanks de indexsprong;
- een verbetering van de situatie op de arbeidsmarkt.

De werkgelegenheid stijgt in feite opnieuw sinds het tweede kwartaal van 2014 en groeit elk kwartaal iets sterker op jaarbasis. In het vierde kwartaal van 2015 bedroeg deze 1 %, iets hoger dan het gemiddelde van de periode 2000-2015. De werkgelegenheid steeg in het jaar 2015 met 0,8 %, of 38.000 jobs, veel meer dan in 2014 (0,3 %) (tabel 2).

Deze heropleving op de arbeidsmarkt is te verklaren door het lichte herstel van de economische activiteit sinds medio 2013, alsook door het beleid van loonmatiging dat werd ingevoerd in 2009 en wordt ondersteund door de nieuwe maatregelen van 2015 (NBB, februari 2016). In tegenstelling tot de beperkte heropleving in 2014 leverde de tewerkstelling in loondienst de grootste bijdrage tot de stijging van 2015.

Uit een sectorale analyse blijkt dat de verhandelbare diensten de sterkste groeimotoren zijn in 2015, hoewel de jobcreatie duidelijk minder gesteund wordt door de dienstencheques dan in het verleden. Dit laatste systeem komt immers stilaan op kruissnelheid en ondergaat ook de gevolgen van de gestegen uurprijs. De niet-marktsector tekent dan weer een daling op van de tewerkstelling in 2015 op door de besparingsmaatregelen die de overheid genomen heeft.

Het beleid van loonmatiging had een gunstige invloed op de binnenlandse kosten en dit verbeterde de concurrentiepositie van België tegenover zijn belangrijkste handelspartners.

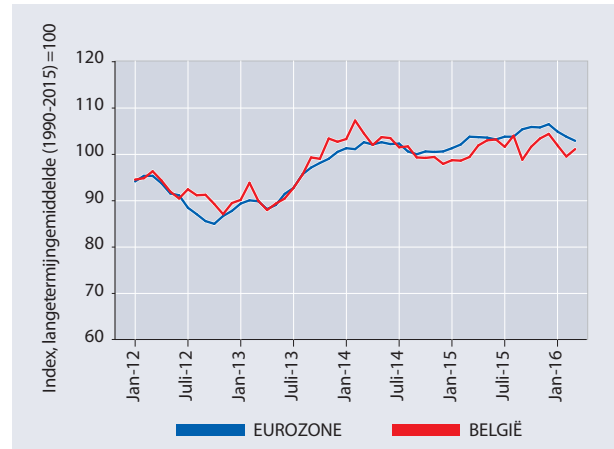
België kampt echter met dezelfde structurele problemen als de eurozone, zoals een te laag investeringspeil ondanks de steunfactoren: de productiecapaciteit in de verwerkende

nijverheid draait sinds 2013 op meer dan het gemiddeld niveau, de verwachte vraag in de industrie stijgt, heel gunstige interne én externe financieringsvoorwaarden dankzij het uiterst accommoderend monetair beleid van de Europese Centrale Bank (NBB, februari 2016). Gezuiverd voor de transacties verbonden aan eenmalige dossiers blijken de investeringen gestegen te zijn met 1,8 % in 2015, tegenover 3,8 % in 2014 (Federaal Planbureau, februari 2016).

Het einde van 2015 en het begin van 2016 worden gekenmerkt door een afnemend vertrouwen van de ondernemingen en consumenten die zich zorgen maken over de algemene achteruitgang van de economische vooruitzichten, maar ook over hun eigen financiële situatie (grafiek 3). Volgens de jongste prognoses van het Federaal Planbureau van februari 2016 zou de Belgische economische activiteit iets minder stijgen in 2016 dan in 2015, met een groei van het bbp met 1,2 %, onder invloed van de groeivertraging van zowel de particuliere consumptie als van de overheidsconsumptie. België doet het dus minder goed dan de rest van de eurozone die, ter herinnering, een groei van 1,4 % zou optekenen in 2016 (tabellen 1 en 2). De werkgelegenheid zou daarentegen toenemen met 0,7 % in 2016 (of een lichte groeivertraging) of een netto toename van 30.000 jobs, nog steeds onder invloed van de nieuwe maatregelen om de arbeidskosten te verminderen en de, zelfs schuchtere, groei van de economische activiteit (tabel 2). De werkgelegenheid in de openbare sector zou daarentegen blijven

GRAFIEK 3: **Economische vertrouwensindex in de eurozone en België (seizoensgezuiverde gegevens)**

Bron: Eurostat

dalen. Het aantal werklozen zou niet veranderen in 2016. Er zouden 579.000 niet-werkende werkzoekenden zijn in 2016, evenveel als in 2015 en de daling die zich dat jaar inzette (met 19.000 personen) zou zich niet voortzetten in 2016. De werkloosheid blijft dus hoog, veel hoger dan voor de crisis, met 500.000 NWWZ in 2008.

2. Conjunctuur in Brussel

2.1 Economische activiteit

A. De jongste gegevens van de regionale rekeningen

TABEL 3: Evolutie van de toegevoegde waarde in volume in de voornaamste bedrijfstakken in 2014

Bedrijfstakken (NACE-BEL 2008)	Aandeel in de totale toegevoegde waarde (in %)	Groei 2013-2014 (in %)	Bijdrage tot de groei (in pp)	Bijdrage tot het verschil t.o.v. België (in pp)	Waarvan structuur (in pp)	Waarvan doelma- tigheid (in pp)
<i>Landbouw, bosbouw en visserij, winning van delfstoffen (A, B)</i>	0,0	79,2	0,0	0,01	-0,01	0,02
<i>Industrie (C)</i>	3,0	1,6	0,0	-0,08	-0,11	0,03
<i>Productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom, gekoelde lucht en water, afvalen afvalwaterbeheer en sanering (D, E)</i>	2,8	7,8	0,2	0,06	0,03	0,03
<i>Bouwnijverheid (F)</i>	2,6	3,8	0,1	-0,08	-0,10	0,01
<i>Groot- en detailhandel (G)</i>	9,8	0,5	0,0	-0,07	-0,03	-0,05
<i>Vervoer en opslag (H)</i>	5,4	-6,4	-0,3	-0,16	0,01	-0,17
<i>Verschaffen van accommodatie en maaltijden (I)</i>	2,0	3,0	0,1	0,01	0,01	0,00
<i>Informatie en communicatie (J)</i>	7,6	-2,5	-0,2	-0,25	-0,02	-0,22
<i>Financiële activiteiten en verzekeringen (K)</i>	17,3	4,7	0,8	0,59	0,43	0,16
<i>Exploitatie van en handel in onroerend goed (L)</i>	7,0	0,3	0,0	-0,08	-0,02	-0,06
<i>Vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten, administratieve en ondersteunende diensten (M, N)</i>	13,7	0,8	0,1	-0,14	-0,01	-0,13
<i>Openbaar bestuur (O)</i>	14,1	-1,1	-0,1	-0,08	-0,05	-0,02
<i>Onderwijs (P)</i>	5,5	3,7	0,2	-0,02	-0,05	0,03
<i>Menselijke gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening (Q)</i>	5,5	-0,3	0,0	-0,06	-0,02	-0,05
<i>Andere dienstverlenende activiteiten (R, S, T)</i>	3,7	0,6	0,0	0,02	0,00	0,02
Totaal⁽¹⁾	100,0	1,0	1,0	-0,35	0,05	-0,41

pp: procentpunt

(¹) Door de berekeningswijze voor de toegevoegde waarde in volume zijn de hier vermelde totaalbedragen louter indicatief en kunnen deze licht verschillen van de cijfers van de regionale boekhouding.

Bron: INR, berekeningen BISA

Het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) heeft eind februari 2016 de cijfers van de regionale rekeningen voor het jaar 2014 gepubliceerd, alsook een herziening van de gegevens voor de jaren voordien. Naast de gebruikelijke

herzieningen door de overgang van de voorlopige naar de definitieve compilatiemethode van de gegevens, heeft het INR grote wijzigingen aangebracht³. Wat de omvang van

³ Onder andere de volgende wijzigingen hebben een impact op de toegevoegde waarde: gebruik van geharmoniseerde NACE-codes, herziening van de uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling, herindeling van bepaalde eenheden in de perimetre van de institutionele sector S13 (overheid), herziening van de raming van de huisvestingsdiensten, herziening van de nationale deflatoren die worden gebruikt om de toegevoegde waarde in regionaal volume te berekenen, enz.

bepaalde wijzigingen tegenover de resultaten van vorig jaar verklaart.

Deze elementen hebben veel invloed op de cijfers van het Brussels Gewest die volatieler zijn ten gevolge van zijn kleinere omvang ten opzichte van Vlaanderen en Wallonië. De interpretatie van de resultaten van de regionale rekeningen moet dus voorzichtig gebeuren, vooral voor Brussel. Deze opmerking geldt ook voor de gegevens die op basis van de definitieve methode worden gepubliceerd, met name voor de jaren $t-3^4$ en voordien, hoewel de sectorale indicaties globaal correct blijven.

• Herziening van 2013

De herziene cijfers wijzen op een inkrimping van de economische activiteit in het Brussels Gewest, die sterker was dan het jaar voordien. De groei van de toegevoegde waarde in volume⁵ voor Brussel in 2013 werd grondig naar beneden toe herzien en tekent nu -1,2 % op tegenover +0,5 % voordien. Deze krimp van de Brusselse economische activiteit in 2013 is een groot verschil met de stagnatie die het land datzelfde jaar gekend heeft. Ook de groei van het Waals Gewest werd negatief bijgesteld in 2013 (van +0,5 % naar -0,7 %), terwijl het Vlaams Gewest daarentegen een lichte stijgende correctie optekende (van +0,3 % naar +0,6 %). We herinneren ons echter dat de groei van de Brusselse economische activiteit vorig jaar eveneens in grote mate naar beneden toe werd herzien voor 2012 (van -0,3 % naar -2,0 %), om vervolgens opnieuw te stijgen tot -0,3 % in de huidige editie van de regionale rekeningen.

Op sectoraal vlak wordt de terugvallende totale toegevoegde waarde in Brussel in 2013 grotendeels verklaard door de slechte prestaties van drie bedrijfstakken. Vooral de sterk negatieve bijdrage tot de groei⁶ van de bedrijfstak “financiële activiteiten en verzekeringen” woog sterk op de evolutie van de regionale economische activiteit. Gevolgd door de bedrijfstakken “groot- en kleinhandel” en “informatie en communicatie” die ook negatief hebben bijgedragen, maar in mindere mate. Andere sectoren hebben de groei daarentegen ondersteund met een positieve bijdrage. Dat is meer bepaald het geval voor de bedrijfstakken “gespecialiseerde en ondersteunende activiteiten” en “openbaar bestuur”.

• De voorlopige gegevens van 2014

Uit de voorlopige gegevens blijkt dat de toegevoegde waarde in volume in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gegroeid is met 1,0 % in 2014 (tabel 3). Hoewel ze iets lager is dan de Totaale groei voor België (1,3 %) toont deze waarde een sterke verbetering ten opzichte van de krimp van de Brusselse toegevoegde waarde in 2013.

Tabel 3 toont in een eerste luik de bijdragen van de verschillende bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde in volume in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest tussen 2013 en 2014. Een tweede luik geeft de resultaten weer van de shift-share-analyse⁷ die het globaal groeiverschil ten opzichte van het Rijk voor dezelfde periode opsplijst (zie lager).

De Brusselse heropleving van de economische activiteit in 2014 wordt hoofdzakelijk verklaard door het herstel van de bedrijfstak “financiële activiteiten en verzekeringen”. Na een terugval met meer dan 6 % vorig jaar, genereerden de financiële diensten immers een veel hogere toegevoegde waarde in 2014, met een stijging van bijna 5 %. Gecombineerd met het hoge gewicht van deze bedrijfstak in de activiteitenstructuur van het Gewest (17 % van het totaal, of een aandeel dat driemaal zo groot is als op nationaal niveau) heeft dit herstel zich vertaald in een ruim positieve bijdrage tot de regionale groei (+0,8 pp). De bedrijfstak “productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom, gekoelde lucht en water” hinkt ver achteraan, op gelijke voet met onderwijs (bijdrage van 0,2 pp ieder). De belangrijke bedrijfstak “gespecialiseerde en ondersteunende activiteiten”, goed voor 14 % van de Brusselse toegevoegde waarde, tekent trouwens een slabakkende prestatie op. Deze activiteiten kenden een vertraging in 2014 en hebben voor 0,1 pp bijgedragen tot de regionale groei, tegenover 0,4 pp een jaar eerder.

Andere bedrijfstakken registreerden zelfs een daling van hun toegevoegde waarde in volume in 2014. Dat is meer bepaald het geval voor de bedrijfstakken “vervoer en opslag” (-6,4 %) en “informatie en communicatie” (-2,5 %). Omdat deze twee bedrijfstakken kleiner zijn, bleef de impact van deze krimp op de Totaale groei in Brussel beperkt, met een bijdrage van respectievelijk -0,3 pp en -0,2 pp.

Het groeiverschil van de toegevoegde waarde in volume tussen het Brussels Gewest en het Rijk bedraagt -0,35 pp in 2014 (tabel 3, rechterluik). Met de shift-share-methode⁸ kan dit groeiverschil worden ontbonden om het toe te wijzen aan een verschillende activiteitenstructuur (structurele term) of aan de prestatieverschillen van de bedrijfstakken met een constante structuur (doelmatigheidsterm). In 2014 is het groeiverschil van Brussel ten opzichte van het Rijk hoofdzakelijk te wijten aan een negatieve doelmatigheidsterm (-0,41 pp) die slechts lichtjes wordt gecompenseerd door een amper positieve structurele term (+0,05 pp). We analyseren de resultaten van deze ontbinding gedetailleerder voor de belangrijkste bedrijfstakken.

Wat de zwakke positieve structurele term betreft, zijn de vaststellingen verdeeld. Enerzijds kent Brussel een sterke oververtegenwoordiging (in vergelijking met de natio-

⁴ Overeenkomend met het publicatiejaar van de cijfers van de regionale rekeningen.

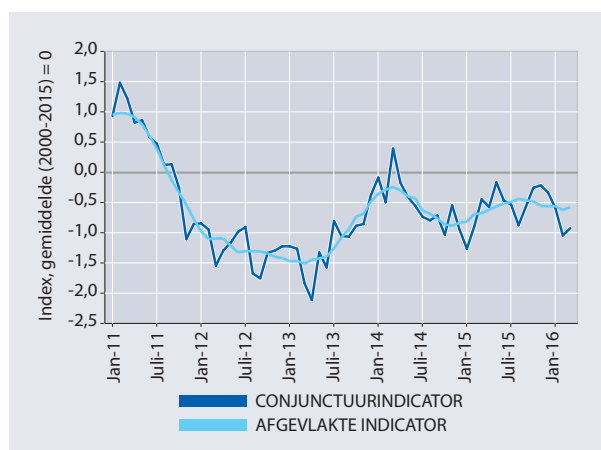
^{5,6,7,8} Zie glossarium.

nale activiteitenstructuur) in de bedrijfstak “financiële activiteiten en verzekeringen”, waarvan de toegevoegde waarde sterk is toegenomen op Belgisch niveau. Deze duidelijke overheersing in een nationaal dynamische bedrijfstak vertaalt zich in een hoge positieve structurele term die het verschil met België voor 0,43 pp verklaart. Anderzijds wordt het Gewest gekenmerkt door een ondervertegenwoordiging in meerdere bedrijfstakken die op nationaal vlak eveneens een stijgende toegenomen waarde hebben opgetekend, met negatieve bijdragen tot de Totale structurele term als resultaat. Dat is meer bepaald het geval voor de verwerkende nijverheid die duidelijk ondervertegenwoordigd is in Brussel (-0,11 pp) en voor de bouwsector (-0,10 pp). Ook de bedrijfstak “openbaar bestuur” kent een negatieve structurele term (-0,05 pp), maar dit is deze keer de weerspiegeling van het regionale overgewicht in een bedrijfstak waarvan de toegevoegde waarde is afgenomen op nationaal vlak. De aanwezigheid van een groot aantal overheidsdiensten in Brussel speelt in haar nadeel in een context van besparingsmaatregelen. De impact van de structuur is minder groot, zelfs verwaarloosbaar voor de andere bedrijfstakken.

De analyse van de sectorale doelmatigheidsterm toont dat talrijke Brusselse bedrijfstakken negatief bijdragen, wat betekent dat hun toegevoegde waarde minder snel groeit dan op nationaal vlak. De bedrijfstak “informatie en communicatie”, die in 2014 kromp in Brussel, terwijl hij vooruitgang boekte in België in zijn geheel, toont de grootste negatieve bijdrage (-0,22 pp). Hij wordt gevolgd door de bedrijfstak “vervoer en opslag” (-0,17 pp), waarvan de toegevoegde waarde duidelijk afneemt op Belgisch niveau, maar nog sterker op Brussels niveau. De belangrijke bedrijfstak “gespecialiseerde en ondersteunende activiteiten” vult dit podium aan, met een negatieve doelmatigheidsterm van -0,13 pp. Hoewel deze sector in Brussel beter presteert, was de nationale groei veel dynamischer. De enige duidelijk positieve bijdrage tot de doelmatigheidsterm wordt geleverd door de financiële diensten (+0,16 pp). De heropleving van de toegevoegde waarde in deze bedrijfstak was immers krachtiger in Brussel.

Kortom, de resultaten van de shift-share-analyse van het negatieve groeiverschil van de toegevoegde waarde tussen het Brussels Gewest en het Rijk in 2014, geven de volgende balans. Enerzijds kon het Gewest door zijn activiteitenstructuur niet in dezelfde mate meesurfen op de conjuncturele opleving in bepaalde bedrijfstakken in 2014 (meer bepaald industrie en bouw). Anderzijds werd Brussel benadeeld door een tragere groeidynamiek in talrijke bedrijfstakken dan op nationaal vlak. Zonder de goede prestatie in de Brusselse financiële sector (sterke

GRAFIEK 4: Synthetische conjunctuurindicator

Bron: BISA

groei in combinatie met een groot gewicht), zou het Gewest nog sterker achterop gehinkt hebben.

B. Analyse van de recente conjunctuur

De synthetische conjunctuurindicator⁹ van de economische activiteit die het BISA ontwikkeld heeft (grafiek 4) wordt berekend aan de hand van de maandelijkse statistieken van de conjunctuurenquêtes van de NBB. Deze indicator geeft de recente conjuncturele evoluties in Brussel in een oogopslag weer.

Deze indicator heeft een hoge voorspelwaarde van de groei van het Brussels bbp. Wat de voorbije evoluties betreft, geeft de synthetische indicator een trouw beeld van de verslechtering van de Brusselse economische activiteit vanaf begin 2011 die twee jaar duurde. De waarde van de indicator bereikte een dieptepunt in april 2013. Deze episode vertaalde zich in een krimp van het bbp in Brussel in 2012 en 2013 (zie vorig deel).

De conjunctuurindicator werpt ook licht op het tijdelijke karakter van de heropleving die in 2014 werd opgetekend: de conjunctuursituatie veerde recht vanaf de lente 2013 en de groei werd vervolgd tot op het einde van de winter 2014. De verbetering was echter van korte duur vermits de Brusselse conjunctuur vanaf april 2014 opnieuw verslechterde, al was het minder sterk dan in de vorige recessieperiode. De gemiddelde waarden van de indicator zijn echter hoger in 2014 dan in 2013. Deze waarnemingen vallen perfect samen met de conclusies van het vorige deel, die wijzen op een schuchtere heropleving van de economische activiteit.

⁹ Zie glossarium.

In 2015 maakt de synthetische indicator jojo-bewegingen: een opeenvolging van korte periodes van conjuncturele verbetering en verslechtering, vaak zwak. Globaal gezien sluit de indicator het hele jaar door aan bij het niveau van 2014. Deze evoluties getuigen dus uiteindelijk van een stabiele en bescheiden regionale economische groei, naar het evenbeeld van de nationale groei.

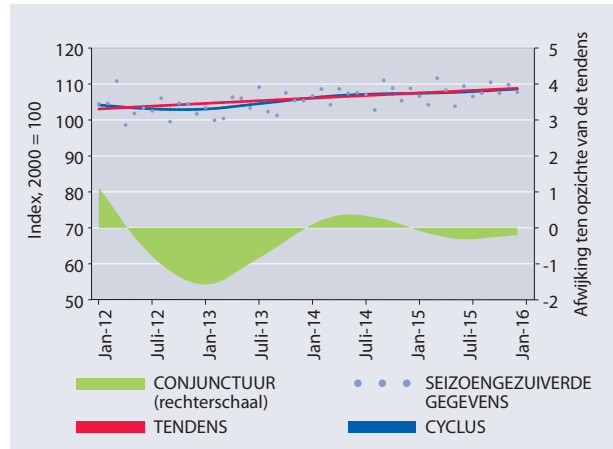
De laatste waarden van de synthetische indicator doen evenwel vermoeden dat we een conjuncturele verslechtering mogen verwachten eind 2015 die zich begin 2016 zou voortzetten. Deze evolutie wijst erop dat het economische groeitraject in Brussel ten hoogste vlak zou blijven in 2016, en zelfs lichtjes zou krimpen, in lijn met de prognoses voor het Rijk.

De analyse die hierna volgt van de belangrijkste bedrijfstakken bevestigt trouwens een gemengde evolutie van de economische activiteit in het Brussels Gewest tijdens de tweede helft van 2015. De omzetgegevens tonen dat de activiteit rond de langetermijntrend schommelt zonder opmerkelijke conjuncturele evolutie in de bedrijfstakken van de industrie en de bouw (exclusief vervaardiging van cokes en van geraffineerde aardolieproducten). De conjunctuursituatie verslechterde in de bedrijfstakken van de groothandel, van de andere niet-financiële diensten aan ondernemingen en van vervoer en opslag, maar bleef daarentegen gunstig evolueren in de kleinhandel, de enige bedrijfstak die werkelijk dynamisch gebleven is.

C. Analyse per bedrijfstak

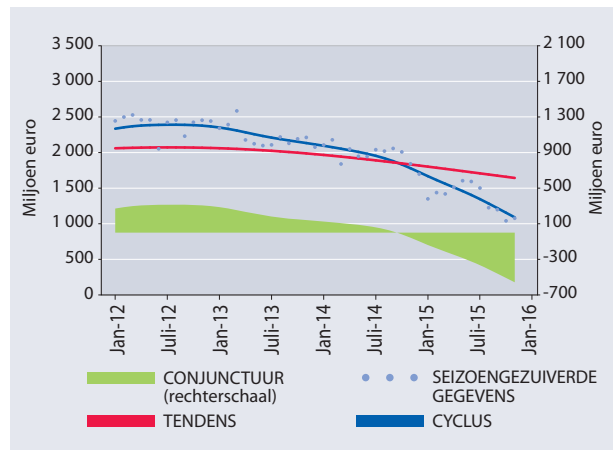
De conjunctuuranalysetools van dit hoofdstuk tonen de impact van de langdurige periode van stagnatie, of zelfs recessie voor bepaalde jaren, die het Gewest en meer algemeen België en de eurozone hebben doorgemaakt. De aanslepende eerder negatieve conjuncturele cycli wegen op de raming van de langetermijntrends. In deze editie van de Barometer, worden deze laatste sterk naar beneden toe bijgesteld op basis van de econometrische schattingsmethoden die hier voor de drie onderstaande bedrijfstakken worden toegepast: “informatie en communicatie”, “gespecialiseerde, wetenschappelijke en technische activiteiten en administratieve en ondersteunende diensten” en “productie van cokes en geraffineerde aardolieproducten”. Omdat de historische databases niet veranderen, verandert het uitzicht van bepaalde grafieken die de evolutie van de conjunctuurcyclus weergeven, geleidelijk voor het verleden. De progressieve herziening van de trends is dus legitiem en beïnvloedt de vooruitzichten die van onderstaande conjunctuuranalyses kunnen worden afgeleid.

GRAFIEK 5: Conjuncturele evolutie van de nationale index van de industriële productie

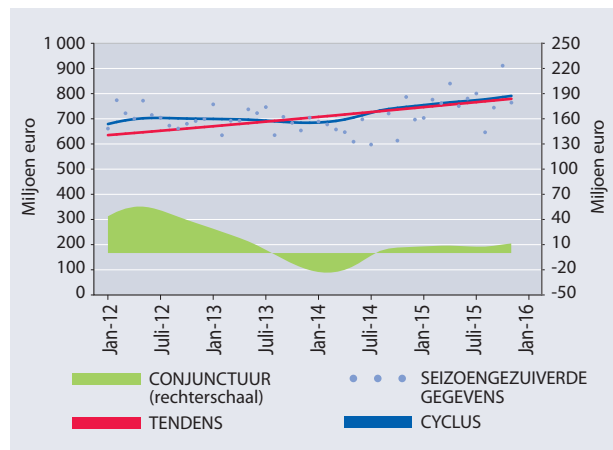
Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium, berekeningen BISA

GRAFIEK 6: Conjuncturele evolutie van de omzet, Vervaardiging van cokes en van geraffineerde aardolieproducten, BHG

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium, berekeningen BISA

GRAFIEK 7: Conjuncturele evolutie van de omzet, Industrie, BHG

Nota: zonder vervaardiging van cokes en van geraffineerde aardolieproducten

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium, berekeningen BISA

• Industriële productie en direct gelieerde diensten

Industrie

De **nationale industriële productie** kende geen sterke evolutie in de tweede helft van 2015 en zette hiermee de beweging verder die sinds 2014 wordt vastgesteld. De nationale industriële productie-index volgens de enquête PRODCOM (grafiek 5) toont op lange termijn een steeds vlakker trend met een groei op jaarbasis die maand na maand afneemt tot 1,3 % in december 2015. De industriële productie evolueerde in 2015 in een negatieve conjunctuurfase die niet zo erg is als deze van de jaren 2012 en 2013 vermits de conjunctuurcyclus nauwelijks afwijkt van de langetermijntrend. De vertraging van de wereldwijde economische activiteit van de jongste jaren en meer bepaald deze in de opkomende landen die hun invoervolume afremt, speelt de Belgische industriële productie, sterk blootgesteld aan externe factoren, parten. De industriële productie in de geavanceerde landen trappelde ter plaatse in het laatste kwartaal 2015 (zie hoofdstuk 1 en grafiek 1). De groei-prognoses van het bbp in de geavanceerde en opkomende landen, lichtjes gedaald tegenover 2015, voorspellen een gelijkaardige evolutie van de wereldwijde industriële productie voor 2016, die ook in België zou kunnen worden waargenomen.

Op het niveau van de geproduceerde types goederen zien we verschillende dynamieken. In het tweede kwartaal 2015 werd de groei van de productie van investeringsgoederen opnieuw positief en hield een relatief constant ritme aan (ongeveer +5,0 % op jaarbasis). Dit is een duidelijke verbetering tegenover de eerste jaarhelft waarin hun groeiritme nog negatief was, met een evolutie van ongeveer -0,7 % op jaarbasis. Het indexcijfer van de productie van intermediaire goederen, dat conjunctuurgevoeliger is omdat de producenten van intermediaire goederen hun productievermogen aan de evoluties van de economische activiteit aanpassen, stagneerde daarentegen in de tweede jaarhelft. De groeivertraging die het indexcijfer van de productie van consumptiegoederen in de herfst 2014 inzette, kreeg een vervolg gedurende het jaar 2015 zodat de algemene groei van het nationale indexcijfer van de productie daalde in de tweede jaarhelft van 2015.

In deze editie van de Barometer wordt de omzet van de bedrijfstak “productie van cokes en geraffineerde aardolieproducten” (grafiek 6) los van de andere bedrijfstakken van de **Brusselse industrie** geanalyseerd (grafiek 7). De raffinaderij alleen is in Brussel goed voor de helft van de omzet van de Brusselse industrie en wordt frontaal getroffen door de sterke daling van de prijzen van de olieproducten sinds de zomer van 2014 (zie hoofdstuk 1). Deze heeft een negatieve invloed op de omzet van de bedrijfstak “productie van cokes en geraffineerde aardolieproducten” en van de Brusselse industrie in het algemeen.

Wanneer we de bedrijfstak “productie van cokes en geraffineerde aardolieproducten” wegnemen, evolueert de Brusselse industrie relatief stabiel in het jaar 2015, in lijn met de vaststellingen op nationaal niveau. Volgens de btw-statistieken is de omzet in deze bedrijfstak (grafiek 7) licht boven de – stijgende – langetermijntrend blijven evolueren, hoewel deze bedrijfstak geen significante cyclus kent in het jaar 2015. De waarden van de omzet die in november 2015 werden vastgesteld, stijgen geleidelijk naar het peil van voor de eerste crisis in 2008.

De regionale omzetcijfers bevestigen de nationale waarnemingen in de grote industriële bedrijfstakken. De productie van investeringsgoederen, die bijzonder dynamisch is en een jaarlijkse evolutie van ongeveer +15 % neerzet tussen juni en november 2015, trekt de omzet van de Brusselse industrie in de tweede jaarhelft naar boven. Deze duidelijke omzetzijging voor dit type goederen kan de activiteit in de Brusselse industrie in de volgende maanden positief steunen en ervoor zorgen dat de evolutie in een positieve conjunctuurcyclus wordt vervolgd.

Bij de consumptiegoederen wordt een stabiele omzet vastgesteld in de tweede jaarhelft van 2015. De evolutie van het omzetcijfer van de intermediaire goederen wijst op een positieve groei op jaarbasis tot in oktober 2015 en een afzwakking tegen het einde van de bestudeerde periode. De groei van het omzetcijfer op jaarbasis ging in november 2015 in het rood met een verlies van -13 % op jaarbasis.

De omzet in de bedrijfstak “productie van cokes en geraffineerde aardolieproducten” (grafiek 6), gevoelig voor de evolutie van de olieprijs, die een sterke val kende sinds de zomer van 2014 (grafiek 1), bleef negatief evolueren in de tweede jaarhelft van 2015. De omzet daalde trouwens sterker naarmate 2015 verstreek. Deze beweging is zo sterk dat de omzet in november 2015, laatste definitieve gegeven dat beschikbaar is voor deze Barometer, het laagste niveau bereikte sinds mei 2009, dieptepunt van de economische crisis. De conjunctuur was in die mate negatief dat de langetermijntrend moest buigen. De internationale macro-economische vooruitzichten stellen voor 2016 een groei tussen 1 % en 2 % van de economische activiteit in de geavanceerde landen voorop, afhankelijk van het land en het behoud van de lage olieprijs, zodat de kans groot is dat deze bedrijfstak negatief blijft evolueren in de komende maanden en rond de huidige dieptepunten zal blijven hangen.

Bouw

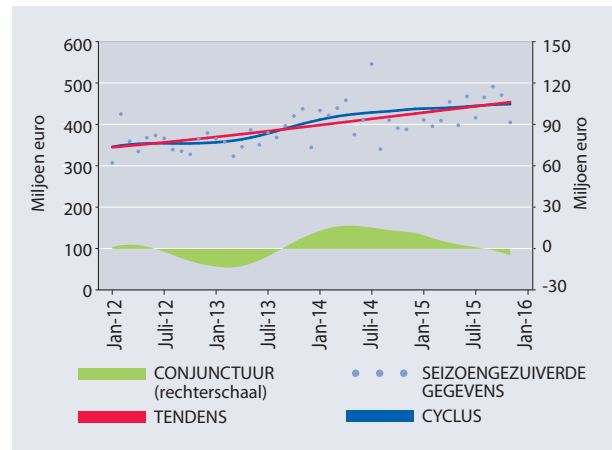
De conjunctuursituatie in de bedrijfstak van de bouw (grafiek 8) bleef verslechteren in de tweede jaarhalf van 2015, een beweging die in de zomer van 2014 werd ingezet. De conjuncturele achteruitgang die de omzet van de bedrijfstak in september 2015 lichtjes onder zijn langetermijntrend duwde, luidde een negatieve conjunctuurfase in. De groeivertraging van de omzet is vooral zichtbaar in deeltak “bouw van gebouwen” die 50 % van de omzet in de bouw vertegenwoordigt. De zachte temperaturen in de herfst van 2015, de extreem lage hypothecaire rentevoeten en het vooruitzicht van het einde van de lagere btw-voet (6 %) op de renovatiewerken voor gebouwen van 5 tot 9 jaar vanaf 1 januari 2016 voedden de verwachtingen van een aangehouden activiteit in deze bedrijfstak. Maar die is er niet geweest.

De evaluatie van de orderboekjes van de Belgische aannemers in de bedrijfstak van de bouw volgens de conjunctuurenquêtes van de NBB (grafiek 9) voorspelt een verbetering van de activiteit in deze bedrijfstak in het Brussels Gewest voor de komende maanden. De perceptie die de ondernemers hebben van hun toekomstige activiteit verbeterd sinds de herfst van 2015, hoewel dit enthousiasme gestabiliseerd lijkt in het eerste kwartaal van 2016. De bouwaanvragen voor nieuwe residentiële woningen stijgen in het Brussels Gewest tussen april en oktober 2015, terwijl het aantal renovaties relatief stabiel blijft. In combinatie met de nog steeds lage hypothecaire rentevoeten, wijzen deze elementen op een mogelijke progressieve verbetering van de activiteit in deze bedrijfstak in de loop van 2016.

Vervoer en opslag

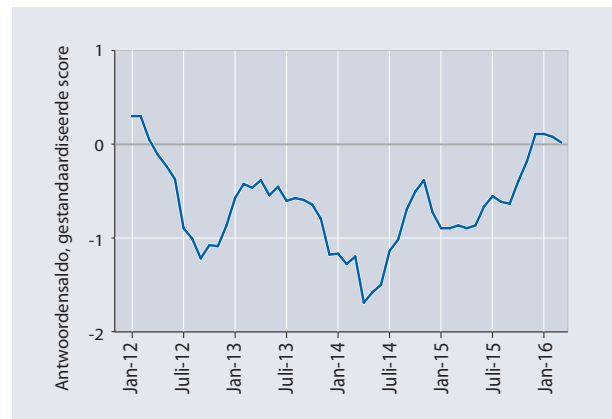
Deze bedrijfstak, die sterk verbonden is met de productie, is traditioneel gevoelig voor de conjunctuurcyclus (grafiek 10¹⁰). In de tweede jaarhalf van 2015 bleef de omzet in deze bedrijfstak onder zijn langetermijntrend. De omvang van deze evolutie stabiliseerde in oktober en november 2015. De bedrijfstak presteerde gedurende heel het jaar 2015 slecht. De zwakke activiteit in deze bedrijfstak is in lijn met de hoger geschetste conjunctuursituaties in de andere Brusselse bedrijfstakken verbonden aan de productie. De gevolgen van de toepassing op 1 april 2016 van de kilometerheffing in Brussel voor voertuigen die goederen vervoeren, ter vervanging van het eurovignet, en de lagere jaarlijkse verkeersbelasting voor vrachtwagens vanaf 3,5 ton op de activiteit van deze bedrijfstak moeten in de komende maanden worden opgevolgd.

GRAFIEK 8: **Conjuncturele evolutie van de omzet, Bouw, BHG**

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium, berekeningen BISA

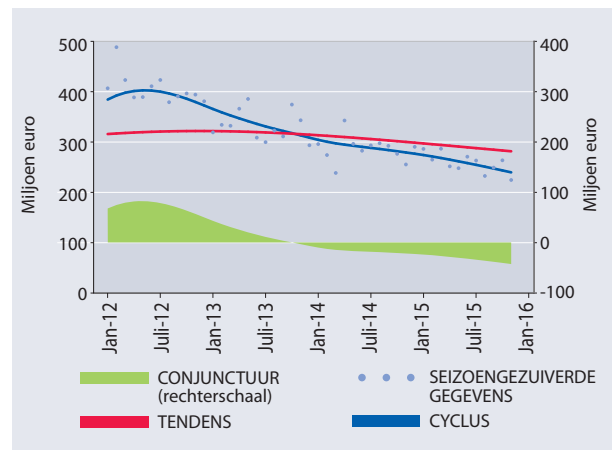
GRAFIEK 9: **Evaluatie van de orderboekjes in de bouw in België***

* Enquêteresultaten, antwoordsaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde

Bron: NBB, berekeningen BISA

GRAFIEK 10: **Conjuncturele evolutie van de omzet, Vervoer en opslag, BHG**

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium, berekeningen BISA

¹⁰ In vergelijking met de grafiek opgenomen in de Barometer herfst 2015, werd de deeltak 49 “Vervoer te land” uit de omzetcijfers gehaald omwille van sterke schommelingen die voortvloeien uit de overdracht van ondernemingen tussen verschillende takken van de NACE-nomenclatuur. Deze overdrachten wijzigen immers het aanzicht van de evolutie van de omzet van de deeltak 49, zonder dat dit gelieerd is aan enige conjuncturele evolutie.

Groothandel

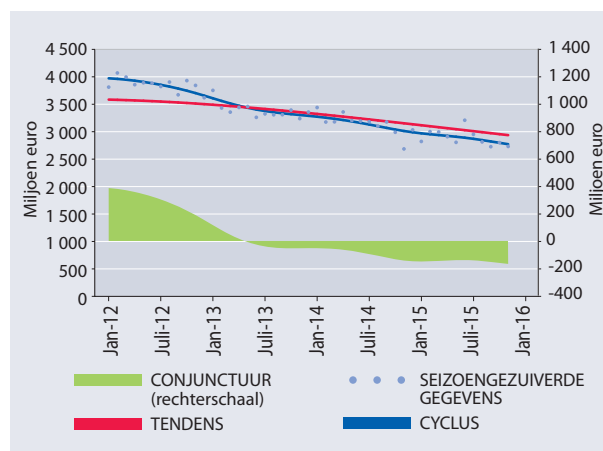
Zoals verwacht in de laatste editie van deze Barometer op basis van de prognoses van de vraag in de handel in het Brussels Gewest, neerwaarts gericht tot in de zomer 2015, bleef de omzet in de bedrijfstak “groothandel” (grafiek 11) dalen in de tweede jaarhelft 2015. En hij vervolgde zijn evolutie onder zijn langetermijntrend. De negatieve conjunctuurcyclus die sinds medio 2013 wordt vastgesteld, leidde tot een herziening van de langetermijntrend van deze bedrijfstak, die sinds dat moment daalt. Toch tekent de omzet in de bedrijfstak op het einde van het jaar een tragere groeidaling op dan in de eerste negen maanden van 2015: in oktober en november 2015 (de laatste beschikbare definitieve gegevens) bedraagt de groei op jaarbasis ongeveer -2,3 % tegenover -9,5 % tussen januari en september 2015. De omzet van deze bedrijfstak evolueerde het hele jaar 2015 onder zijn langetermijntrend. Deze langdurige verslechtering zorgde ervoor dat de omzet een historisch laag peil bereikte dat de jongste 10 jaar niet meer werd gezien (2005). De langdurige vertraging van de activiteit is conform de weinig dynamische activiteit van de Brusselse industrie en van de bedrijfstak “vervoer en opslag” in 2015.

De prognoses van de vraag in de handel in het Brussels Gewest (grafiek 12) zorgen voor een positieve toets bij het hoger geschetste schema en voorspellen een conjuncturele heropleving in de bedrijfstak “groothandel” voor de komende maanden, die de omzet naar zijn langetermijntrend zou kunnen stuwen. Sinds de zomer 2015 zijn de ondernemers hoopvoller wat de toekomstige activiteit in deze bedrijfstak betreft omdat de laatste vastgestelde waarden het gemiddelde langetermijnpeil benaderen.

• Geavanceerde productiediensten

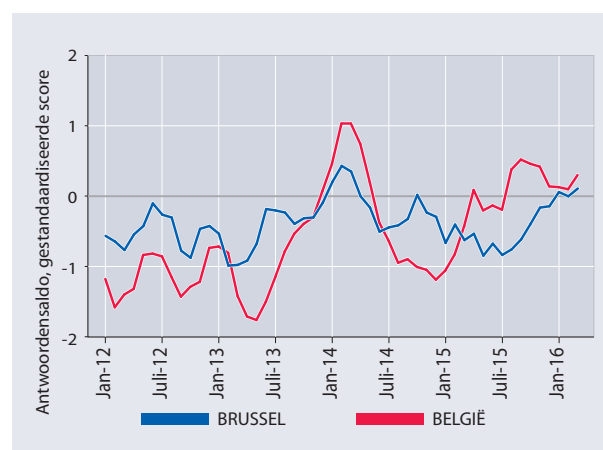
De takken van de geavanceerde productiediensten¹¹ vertegenwoordigen een belangrijk deel van de Brusselse toegevoegde waarde (46 % in 2014 tegenover 31 % in Vlaanderen en 27 % in Wallonië), en dit omwille van de administratieve en politieke specialisatie in de hoofdstad. De gewestelijke economische activiteit wordt dus sterker beïnvloed door de ontwikkelingen binnen deze bedrijfstakken die minder conjunctuurgevoelig zijn. In het kader van een langdurig slechte conjunctuurcontext, zoals dat het geval is sinds medio 2011, worden de diensten-gerelateerde bedrijfstakken sterk getroffen door de algemene vertraging van de economische activiteit.

GRAFIEK 11: **Conjuncturele evolutie van de omzet, Groothandel, BHG**

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium, berekeningen BISA

GRAFIEK 12: **Vooruitzichten inzake de vraag op drie maanden in de handel***

* Enquêteresultaten, antwoordsaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde

Bron: NBB, berekeningen BISA

¹¹ Zie glossarium voor de definitie van “geavanceerde productiediensten”. Ze groeperen de volgende bedrijfstakken van bovenstaande shift-share-tabel: J, K, L, M en N.

Informatie en communicatie

Deze tak omvat de activiteiten verbonden aan de informatie- en communicatietechnologieën. De omzet van deze bedrijfstak bleef toenemen in de tweede helft van 2015, hoewel deze (grafiek 13), net als in de eerste jaarthelft van 2015, onder zijn langetermijntrend evolueert en op deze manier een negatieve conjunctuurfase voortzet. De omzet van deze bedrijfstak evolueert anders in functie van de afdelingen waaruit ze is samengesteld. De omzet kent immers een mooie groei in de afdeling “telecommunicatie”, die 62 % van de omzet van de bedrijfstak vertegenwoordigt, net als de afdeling “productie van films en video- en televisieprogramma’s, maken van geluidsoptnamen en uitgeverijen van muziekopnamen”. De groei op jaarbasis van deze twee afdelingen werd opnieuw positief in de loop van 2015, wat niet meer het geval was geweest sinds het jaar 2011. Terwijl de omzetgroei van andere afdelingen in deze bedrijfstak geen vooruitgang boekt. Dat is meer bepaald het geval voor de uitgeverijen, de informatica-activiteiten, het programmeren en uitzenden van radio- en televisieprogramma’s, wat verklaart dat de activiteit van deze bedrijfstak in een, zij het beperkte, negatieve conjunctuurfase bleef evolueren. Het scenario voor het jaar 2016 is dat van een progressieve verbetering in de loop van het jaar, onder impuls van investeringen in telecommunicatie, met een stijging van de omzet van deze bedrijfstak naar zijn langetermijntrend.

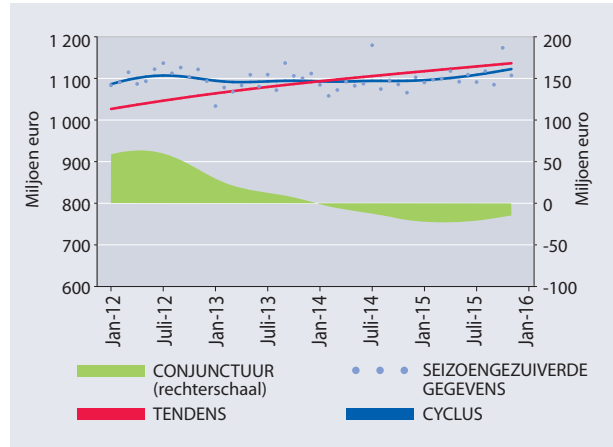
Andere niet-financiële diensten aan ondernemingen

Deze bedrijfstak groepeerde de gespecialiseerde en ondersteunende diensten. Deze bedrijfstak bekleedt door de status van Brussel als administratief en politiek centrum een belangrijke plaats in de toegevoegde waarde van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (13,7 % in 2014¹²).

De lichte verbetering van de conjunctuursituatie in het begin van het jaar 2015, besproken in onze laatste editie van de Barometer, was van korte duur en zette zich niet voort in het tweede kwartaal 2015 (grafiek 14). De ommekeer van de conjunctuurcyclus die zich inzette in februari 2015 werd in de loop van de maanden sterker. Sinds mei 2015 evolueert de bedrijfstak onder zijn langetermijntrend, het begin van een negatieve conjunctuurfase. Sinds de zomer van 2015 tekent deze bedrijfstak zelfs negatieve groeicijfers op jaarbasis op. De twee meest recente beschikbare gegevens over de omzet, voor de maanden oktober en november 2015, wijzen op een versnelde achteruitgang van de activiteit in deze bedrijfstak. Deze evolutie is toe te schrijven aan de bedrijfstakken “activiteiten van hoofdkantoren; adviesbureaus op het gebied van bedrijfsbeheer”, “reclamewezen en marktonderzoek” en “reisbureaus, reisorganisatoren” die een negatieve omzetgroei op jaarbasis kenden in de meeste recente beschikbare maanden.

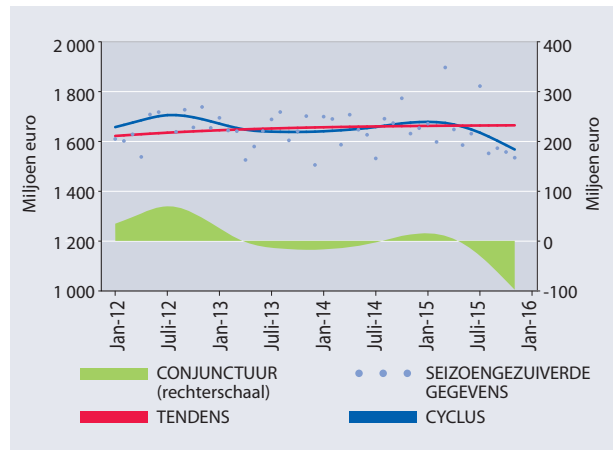
De laatste resultaten voor de vooruitzichten van de activiteit in de diensten aan ondernemingen, die naar voor

GRAFIEK 13: Conjuncturele evolutie van de omzet, Informatie en communicatie, BHG

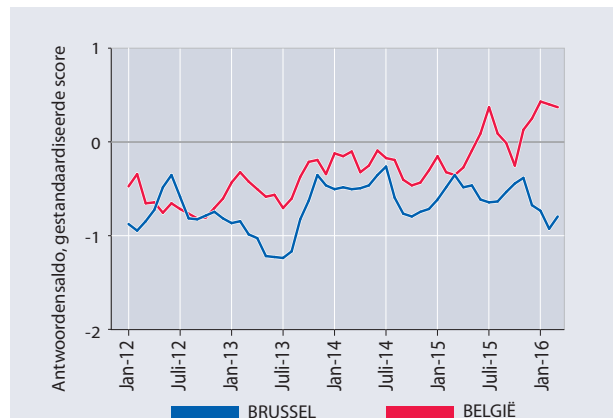
Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium, berekeningen BISA

GRAFIEK 14: Conjuncturele evolutie van de omzet, Vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten en administratieve en ondersteunende diensten, BHG

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium, berekeningen BISA

GRAFIEK 15: Activiteitsvooruitzichten bij de diensten aan de ondernemingen*

* Enquêteresultaten, antwoordsaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde
Bron: NBB, berekeningen BISA

¹² Meest recente beschikbare gegeven van de regionale rekeningen (zie shift-share-tabel).

komen uit de vertrouwensenquête bij de ondernemingen (grafiek 15) tonen uiteenlopende evoluties: de Brusselse ondernemers zijn pessimistisch wat de toekomstige activiteit in de komende maanden betreft, terwijl het moreel van de Belgische ondernemers globaal verbetert sinds de zomer van 2015, met uitzondering van de resultaten van oktober, die een piek van pessimisme tonen. De lockdown in België, die vooral het Brussels Gewest getroffen heeft, ten gevolge van de aanslagen in Parijs op 13 november 2015, kan het slechtere moreel van de Brusselse ondernemers gedeeltelijk verklaren. De aanslagen in Brussel van maart 2016 zouden de eerstvolgende maanden opnieuw een weerslag hebben op het moreel van de ondernemers en zouden de dalende tendens kunnen verlengen. Volgens de conjunctuuranalyses van INSEE zouden de gevolgen van deze aanslagen de consumptie van de huishoudens op korte termijn beperken, in het bijzonder in de sectoren die het hardst getroffen worden door de aanslagen (reissector, hotels, restaurants, enz.). Er wordt geen echte heropleving van de conjunctuur verwacht in deze bedrijfstak die een negatieve conjunctuurfase zou blijven kennen in een groot deel van het jaar 2016.

Financiële diensten

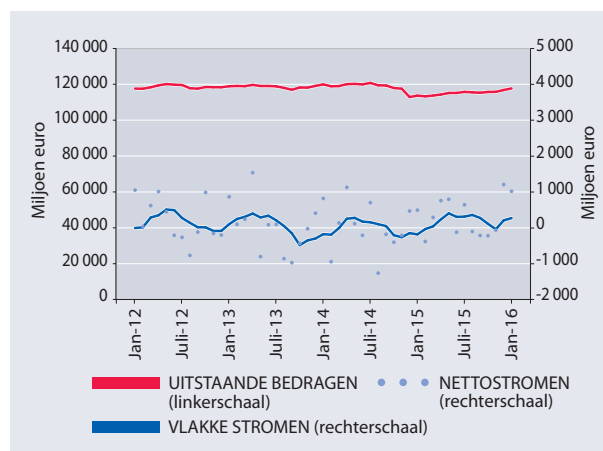
Deze bedrijfstak valt moeilijker kwantitatief te vatten omdat dit soort diensten globaal genomen niet is onderworpen aan de btw. De activiteiten van deze sector komen evenmin aan bod in de conjunctuurenquêtes van de NBB. Het BISA beschikt over weinig informatie om de evolutie van de activiteit in deze bedrijfstak te meten. Gelet op het belang van deze laatste in de Brusselse economie, hebben we moeten teruggrijpen naar alternatieve indicatoren om de bemiddelingsmarge te beoordelen, een van de bepalende determinanten voor de toegevoegde waarde van deze bedrijfstak. Die bemiddelingsmarge schommelt volgens:

- het renteverskil tussen leningen op middellange of lange termijn (hier vertegenwoordigd door de rente op de staatsleningen op 10 jaar) en de interbancaire financiering op korte termijn (Euribor op 3 maanden) (grafiek 16);
- het volume van de uitstaande kredieten¹³ (grafiek 17).

Ook het niveau van de rentevoeten voor obligaties is een belangrijke indicator om het operationele klimaat voor verzekeringsbedrijven (en in het bijzonder voor levensverzekeringen) te beoordelen.

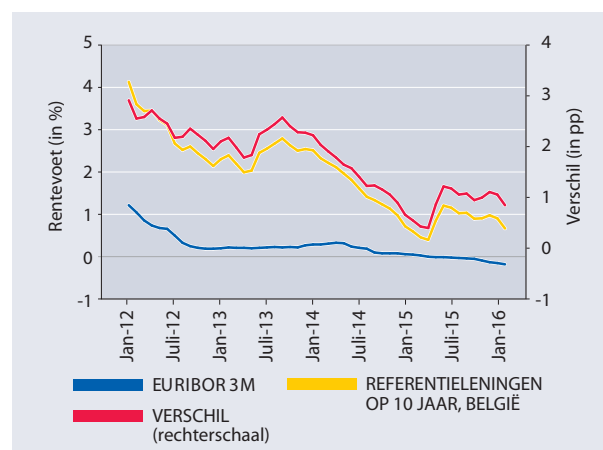
Terwijl de intermediatiemarges de afgelopen jaren constant daalden, kondigt maart 2015 het keerpunt in deze beweging aan (grafiek 16). De vastgestelde stijging stopte echter in juni en hun evolutie stabiliseerde sindsdien. De heropleving van de intermediatiemarges in 2015 is het gevolg van de toenemende rente op lange termijn (10 jaar) en de aanhoudende daling van de Euribor op 3 maanden¹⁴,

GRAFIEK 16: **Uitstaande bedragen en effectieve kredietstromen in België**

Bron: NBB, berekeningen BISA

GRAFIEK 17: **Referentierentevoet voor de bankbemiddelingsmarge**

Bron: NBB, berekeningen BISA

die historisch negatief werd in mei 2015. Deze dalende trend versnelde in het eerste kwartaal van 2016 met een rente van -0,18 % in februari 2016 (meest recent beschikbare gegeven voor deze Barometer). Dit bodemtarief van de Euribor stemt overeen met de rente voor interbancaire financiering, wat banken en financiële instellingen ertoe aanzet om te arbitreren tussen het deponeren van cash bij de Europese Centrale Bank en het lenen aan de privésector. De stijging van de langetermijnrente vloeit voort uit de massale aankoop van obligaties door de ECB, omdat deze gecontroleerde aankopen deze rente loskoppelen van de marktprijzen. Laten we ons niet vergissen: ze wijzen niet op een groeiverbetering in de eurozone. De zwakke marges van banken (en verzekeringsmaatschappijen) die de klant een lage, maar positieve rente voor de deposito's voorstellen, maar geld op korte termijn op de interbancaire plaatsen tegen een negatieve rente, beperken hun winst. En dat

^{13,14} Zie glossarium.

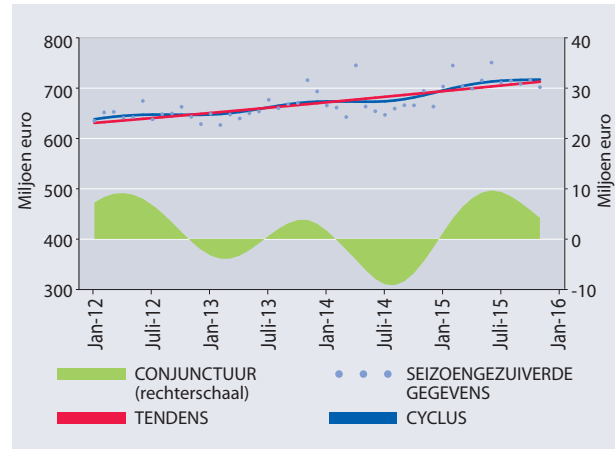
heeft invloed op de toegevoegde waarde van deze bedrijfstak. In de tweede jaarhalf van 2015 en begin 2016 kenden de intermediatiemarges opnieuw een lichte daling. Vermits de ECB zijn terugkoopprogramma in de komende maanden zou vervolgen, zouden deze intermediatiemarges in 2016 rond het huidige peil moeten schommelen.

Dit bijzonder accommoderende monetaire beleid van de ECB schijnt echter weinig effect te hebben op de activiteiten van de banksector waarvan de uitstaande bedragen en effectieve kredietstromen slechts lichtjes stijgen (grafiek 17) sinds het begin van het jaar 2015. Het aantal kredieten dat in België aan ondernemingen werd toegekend, bleef beperkt in de tweede jaarhalf van 2015. De twee meest recente beschikbare gegevens voor december 2015 en januari 2016 tonen een toename van de uitstaande kredieten, hoewel ze het niveau van 2014 nog niet halen. Ondernemingen met slechtere bedrijfsbalansen hebben minder toegang tot bankkredieten door de bijkomende voorwaarden die de banken opleggen, meer bepaald in termen van garanties, omdat ze hun resultaten veilig willen stellen ten gevolge van de huidige lage intermediatiemarges, zoals hoger uiteengezet. Volgens de NBB zouden deze kredietvoorwaarden echter versoepeld zijn sinds 2014. De groeiprognoses voor België, lichtjes naar beneden herzien voor 2016 en de bescheiden nationale groei in 2015 (zie hoofdstuk 1), die de groeivoorzichten van de vraag voor de ondernemingen bepalen, remmen de ondernemingen waarschijnlijk af in hun investeringsprojecten. Deze zouden minder geneigd zijn om geld te vragen om hun investeringen te realiseren. Door hun interne financiële structuur doen kmo's minder beroep op alternatieve financieringsbronnen (zoals de uitgifte van aandelen) en blijven aankloppen bij de banken om hun activiteit te financieren, hoewel ze waarschijnlijk minder grote bedragen ontfangen. Grote ondernemingen, die andere financieringsbronnen kunnen activeren, zouden de neiging hebben om minder bij de banken te lenen. Deze situatie zal de volgende maanden aanhouden, zodat de uitstaande kredieten waarschijnlijk op het huidige peil zullen blijven. Zo zou de evolutie van de toegevoegde waarde in de financiële diensten beperkt blijven in Brussel.

• Diensten aan personen

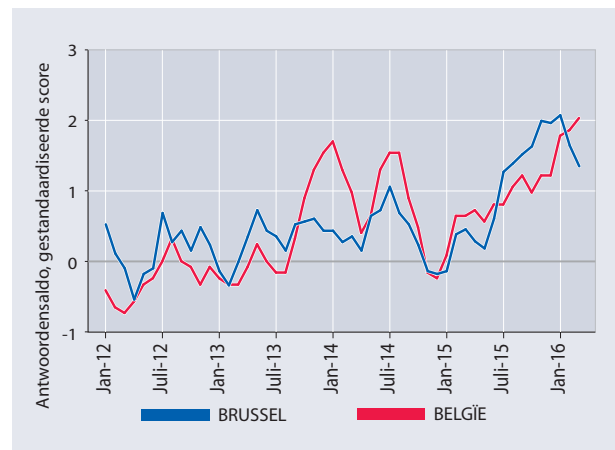
De betrokken diensten zijn doorgaans weinig conjunctuurgevoelig, net zoals de geavanceerde productiediensten voor ondernemingen. De redenen daarvoor lopen wel uiteen. In dit geval hangt de activiteit hoofdzakelijk af van het consumptiegedrag van de huishoudens en niet van dat van de bedrijven. Omdat gezinnen de neiging hebben om hun consumptiepatroon af te vlakken, zijn de conjunctuurevoluties van deze activiteiten doorgaans minder uitgesproken.

GRAFIEK 18: **Conjuncturele evolutie van de omzet, Kleinhandel, BHG**

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium, berekeningen BISA

GRAFIEK 19: **Vooruitzichten inzake belangrijke aankopen van de gezinnen***

* Enquêteresultaten, antwoordensaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde

Bron: NBB, berekeningen BISA

Kleinhandel

De bedrijfstak “kleinhandel” vertoonde in het jaar 2015 een mooie verbetering van zijn omzet. Zoals voorspeld in onze vorige Barometer bleef hij in de tweede jaarhalf van 2015 boven de langetermijntrend evolueren (grafiek 18). Deze bedrijfstak toont de afgelopen jaren een algemeen dynamische evolutie van zijn omzet en lijkt weinig te worden beïnvloed door de conjunctuursituatie. De meest recente beschikbare gegevens tonen echter dat de positieve conjunctuursituatie waarin de bedrijfstak sinds het begin van het jaar 2015 evolueert, afloopt en hij stapsgewijs naar zijn langetermijntrend evolueert. Deze verslechtering blijft echter weinig verontrustend omdat de omzet rond een stijgende langetermijntrend blijft evolueren.

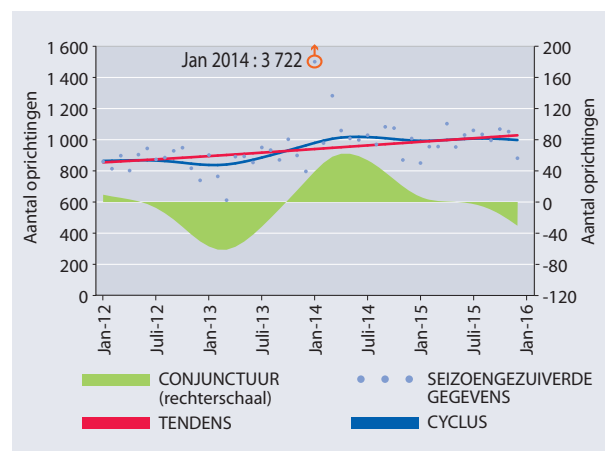
Gelet op de vooruitzichten inzake grote aankopen van de huishoudens (grafiek 19), zou de omzet van deze bedrijfstak moeten aansluiten bij zijn langetermijntrend in 2016, en zelfs er iets onder evolveren. De vooruitzichten inzake aankopen van de huishoudens dalen in Brussel sinds begin 2016 omdat deze laatste hun spaargeld in de twaalf komende maanden sterk willen aanvullen. Een achteruitgang die niet voelbaar is voor heel België, waar de huishoudens meer vertrouwen lijken te hebben en vaker grote aankopen plannen in de komende maanden. Zoals hoger gezegd, zouden de aanslagen van maart 2016 in Brussel, die de consumptie van de huishoudens waarschijnlijk beperkt hebben, de evolutie van de omzet van de kleinhandel vertraging in de eerste helft van 2016. De elementen die tot de vertraging van de consumptie van de Brusselse huishoudens hebben geleid, zouden in de tweede jaarhelft nog amper doorwegen, wat een hernieuwde groei van de omzet in deze bedrijfstak laat voorspellen. De consumptie van de huishoudens zou ook moeten worden ondersteund door de verwachte aanhoudende stijging van de werkgelegenheid in Brussel (zie deel 2.2. arbeidsmarkt). Dit is in lijn met de prognoses voor België die aannemen dat de consumptie van de huishoudens in 2016 op een significante wijze zou bijdragen tot de economische groei op het nationale niveau.

D. Demografie van de ondernemingen

Eind 2015 telde het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 97.171 **actieve ondernemingen**¹⁵ op zijn grondgebied, of 11 % van het nationale totaal. Het aantal Brusselse ondernemingen steeg op jaarbasis met 2,9 %, tegenover een stijging met 2,4 % voor het Rijk. Net als de vorige jaren blijft het aantal ondernemingen zo sneller evolveren op gewestelijk niveau.

In de tweede jaarhelft van 2015 werden 5.515 **oprichtingen van ondernemingen**¹⁶ geteld in het Brussels Gewest¹⁷. Dat is een toename met 1,1 % in vergelijking met dezelfde periode in 2014. De vooruitgang is veel sterker op nationaal vlak, met een groei van 6,1 % op jaarbasis. Het aantal nieuwe ondernemingen in de eerste zes maanden van 2015 toont de hoogste score die sinds 2008 werd opgetekend zowel in Brussel als in het land in zijn geheel. De oprichtingsgraad¹⁸ blijft trouwens hoger in Brussel dan in België. Tussen juli en december 2015 werden er immers 5,7 ondernemingen opgericht op het Gewestelijke grondgebied per 100 actieve ondernemingen, tegen 4,6 per 100 voor het hele land.

GRAFIEK 20: **Conjuncturele evolutie van de bedrijfsoprichtingen in het BHG**

Bron: FOD Economie – Statistics Belgium, berekeningen BISA

De conjuncturele analyse van de evolutie van de oprichtingen van ondernemingen in de tweede jaarhelft van 2015 (grafiek 20)¹⁹ bevestigt de verslechtering van de eerste zes maanden van het jaar. De cycluscijfer is in juni onder de langetermijntrend gegaan en blijft verder dalen tussen juli en december. Parallel hiermee vervolgde de langetermijngroei van het aantal oprichtingen de vertraging die begin 2014 werd ingezet. Ondanks deze vertraging bleef de trendgroei in de loop van de tweede jaarhelft van 2015 hoog ten opzichte van de resultaten van de vorige jaren.

In de tweede jaarhelft van 2015 werden 3.899 **opheffingen van ondernemingen**²⁰ geregistreerd in Brussel. Dit cijfer is sterk gedaald ten opzichte van dezelfde periode in 2014, zelfs indien de daling minder sterk is dan voor het Rijk (respectievelijk -12,4 % en -17,3 %). Hiermee tekent Brussel het derde opeenvolgende kwartaal een daling op jaarbasis op. Het aantal bedrijfsstopzettingen blijft er echter hoog, na acht opeenvolgende kwartalen met een soms sterke stijging sinds april 2013. Net als voor de oprichtingen van ondernemingen blijft de stopzettingsgraad²¹ in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest hoger dan de Belgische. Het verschil met de nationale waarde is echter kleiner geworden. Tijdens de tweede jaarhelft van 2015 telde het Gewest 4,0 stopzettingen per 100 actieve ondernemingen, terwijl het ratio 3,2 per 100 was voor België.

¹⁵ De gegevens die hier besproken worden, hebben uitsluitend betrekking op btw-plichtige ondernemingen die bij de Kruispuntbank der ondernemingen zijn ingeschreven. De cijfers hebben betrekking op de wettelijke entiteiten en de geografische ligging steunt op het adres van de maatschappelijke zetel of de woonplaats.

^{16, 18, 20, 21} Zie glossarium.

¹⁷ Op basis van de maandelijkse administratieve gegevens.

¹⁹ Om de reeksbreuk te neutraliseren en de conjuncturele evolutie van de opgerichte ondernemingen in Brussel te kunnen analyseren, wordt de plotse toename van het aantal btw-plichtigen in januari 2014 gezien als een uitschieter die apart wordt bijgesteld in het model.

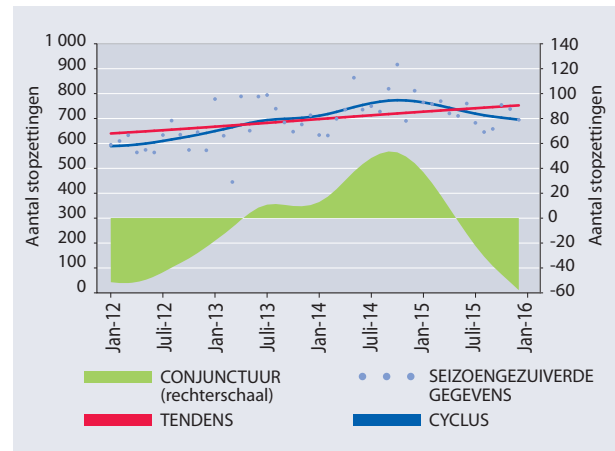
De cycluscurve van de stopzettingen evolueerde gunstig in de tweede jaarhalf van 2015, dat wil zeggen onder de langetermijntrend en verwijderde zich steeds verder van deze trend (grafiek 21). Deze evolutie verlengt de verbetering die zich enkele maanden geleden heeft ingezet. Wat niet wegneemt dat de trendgroei van het aantal stopzettingen progressief bleef vertragen sinds medio 2013 tot in december 2015, maar minder sterk in de laatste maanden van het jaar. De langetermijngroei stabiliseerde zich hiermee op waarden rond het gemiddelde dat tussen 2007 en 2011 werd waargenomen.

De vergelijking van de ruwe administratieve gegevens van de tweede jaarhalf van 2015 met die van het jaar voordien toont aan dat het aantal oprichtingen en stopzettingen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest globaal gezien gunstig evolueerde. De lichte stijging van het aantal oprichtingen en de sterke daling van de stopzettingen, hoger geanalyseerd, gaven een totaal van 1.616 **netto-oprichtingen**, die het aantal Brusselse ondernemingen deed stijgen. De evolutie van dit aantal wordt echter afgeremd door het migratie van ondernemingen tussen de drie gewesten en het buitenland. Brussels heeft inderdaad als enige een negatief migratiesaldo, wat betekent dat meer ondernemingen zich buiten het Gewest gaan vestigen dan omgekeerd. Tussen juli en december 2015 verlieten 1.479 ondernemingen de Brusselse perimenter en hebben 1.266 ondernemingen zich in Brussel gevestigd, wat een saldo geeft van -213 ondernemingen.

In de tweede jaarhalf van 2015 werden 871 **faillissementen**²² opgetekend in Brussel. Dit is de laagste score voor deze periode van het jaar sinds 2007. Op jaarbasis betekent dit aantal een daling met 23,1 %, wat sterker is dan voor België (-16,6 %). Deze krimp van de Brusselse faillissementen geldt voor de twee laatste kwartalen van 2015, maar was bijzonder sterk in het vierde kwartaal (-28,9 %). De stijging die in de eerste jaarhalf 2015 werd vastgesteld, was dus maar van korte duur. Na de sterke dalingen die reeds werden opgetekend (vijf opeenvolgende kwartalen tussen oktober 2013 en december 2014), is het de vraag of we hiermee opnieuw duurzaam aansluiten bij een minder hoog faillissementspeil. We zijn immers nog ver van de waarden die voor de crisis van 2008-2009 werden geregistreerd. Het aantal Brusselse faillissementen bereikt in 2015 opnieuw een niveau tussen de cijfers van 2010 en 2011. Hetzelfde geldt voor Wallonië, terwijl Vlaanderen opnieuw onder de drempel van 2009 is gezakt.

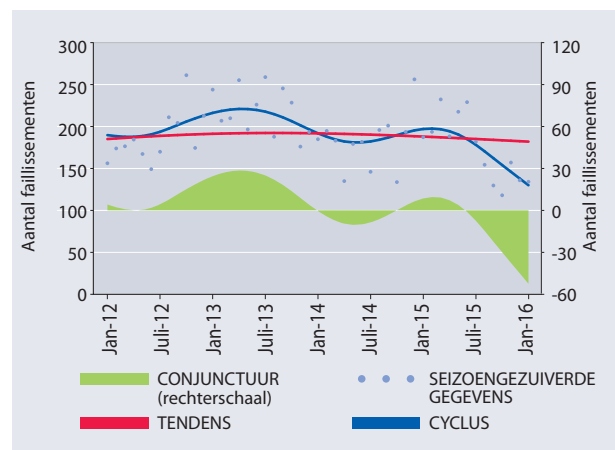
Grafiek 22 toont dat de conjunctuursituatie van de faillissementen sterk verbeterde tijdens de tweede helft van 2015. Terwijl het conjunctuurstelsel in het begin van het jaar nog ongunstig was, daalde de cycluscurve in juni onder de langetermijntrend en bleef weggroeien van de langetermijn-

GRAFIEK 21: **Conjuncturele evolutie van de bedrijfsstopzettingen in het BHG**

Bron: FOD Economie – Statistics Belgium, berekeningen BISA

GRAFIEK 22: **Conjuncturele evolutie van de faillissementen in het BHG**

Bron: FOD Economie – Statistics Belgium, berekeningen BISA

waarden tot in december. Het laatste beschikbare gegeven, van januari 2016, bevestigt de heropleving, vermits een dergelijk lage waarde niet meer gezien was voor de cycluscurve sinds oktober 2007. De waarnemingen die sinds de publicatie van de vorige Barometer werden toegevoegd, hadden een grote weerslag op de raming van de trend omdat deze nu een negatieve evolutie kent die in de herfst 2013 start. De gevolgen op de faillissementen in de opeenvolgende periodes van zwakke economische groei, en zelfs recessie, die we in het verleden hebben gekend, schijnen geleidelijk af te zwakken. Het is niet steeds evident om een rechtstreekse band aan te tonen tussen het conjunctuurklimaat en de evolutie van de faillissementen omdat administratieve of reglementaire factoren de interpretatie van de

²² De statistische populatie bestaat uit ondernemingen die aan de wet op de faillissementen zijn onderworpen. De statistische bevolking bestaat uit btw-plichtige ondernemingen voor de hoger geanalyseerde stopzettingen van ondernemingen. Deze twee bevolkingen overlappen elkaar in grote mate, maar verschillen toch. Het aantal faillissementen vertegenwoordigt trouwens slechts een relatief klein deel van de opheffing van ondernemingen (13 % in Brussel in 2015) vermits een onderneming haar activiteit om andere redenen kan stopzetten.

reeksen kunnen verstoren. We kunnen echter aannemen dat de, zelfs schuchtere, heropleving van de economische activiteit in 2014 en 2015 een belangrijke rol speelt in de betere situatie van de faillissementen.

Op sectorniveau tekenen de bedrijfstakken van de handel, de horeca en de bouw het grootste aantal faillissementen in het Brussels Gewest op. Ze betreffen respectievelijk 29 %, 18 % en 12 % van de failliete ondernemingen op het gewestelijk grondgebied in het tweede kwartaal 2015. Deze drie bedrijfstakken zijn dus goed voor bijna 6 op 10 faillissementen. Met 102 gevallen in deze periode, tegenover 165 het jaar voordien, kent de bouwsector de grootste daling van de drie bedrijfstakken (-38 %). In de horeca daalde het aantal faillissementen met 22 % op jaarbasis, tot 161 eenheden tussen juli en december 2015. De situatie evolueerde ook gunstig voor de handel die een daling van 19 % registreert. Deze sector staat echter afgetekend op de eerste plaats in termen van faillissementen, met 254 gevallen in de tweede jaarhelft van 2015.

Meerdere minder belangrijke bedrijfstakken (aandeel in het totaal aantal faillissementen in Brussel tussen 5 % en 9 %) kenden nog een verbetering in de laatste zes maanden van 2015 tegenover vorig jaar. De terugval was bijzonder sterk in de bedrijfstakken “informatie en communicatie” en “gespecialiseerde, wetenschappelijke en technische activiteiten” (respectievelijk -40 % en -37 % op jaarbasis). De daling was beperkter in de “administratieve en ondersteunende activiteiten”, alsook in de bedrijfstak “vervoer en opslag” (respectievelijk -14 % en -6 %).

Bij de 871 faillissementen die in Brussel werden uitgesproken tussen juli en december 2015 gingen 1.659 **banen verloren** in de betrokken ondernemingen. De daling van het aantal faillissementen in de tweede jaarhelft (-23,1 % op jaarbasis) ging dus samen met een nog grotere inkrimping van het banenverlies in Brussel dat met 36,2 % daalde. Ook België kende een gunstige evolutie, maar minder uitgesproken. Nationaal gezien waren de daling van het aantal faillissementen en het daarmee gepaard gaande banenverlies even groot, rond 16,5 %.

Uit de hoger geanalyseerde gegevens kunnen we concluderen dat de demografie van de ondernemingen in de tweede helft van 2015 positief evolueerde in het Brussels Gewest.

De vaststelling is bijzonder gunstig voor Brussel wat de faillissementen betreft omdat hun aantal sterker afnam in het tweede kwartaal 2015 dan op nationaal vlak. In vergelijking met de piek van 2013 – zowel in Brussel als in België – was de daling ook sterker in Brussel. Het aantal faillissementen blijft echter hoog in vergelijking met de cijfers voor 2007. De vastgestelde verbetering is vooral tastbaar in de bedrijfstakken van de handel, de horeca en de bouw. We

kunnen aannemen dat deze activiteiten ondersteund werden omdat de particuliere consumptie zich relatief goed gehandhaafd heeft.

De verbetering van de oprichtingen en stopzettingen van ondernemingen was minder groot dan op nationaal vlak, waar een hogere stijging van de oprichtingen en een duidelijkere daling van de stopzettingen werd vastgesteld in de tweede jaarhelft van 2015. Deze vaststelling kadert in een conjuncturele heropleving waar de Brusselse economie minder voordeel uit gehaald heeft. De heropleving van de economische activiteit in 2014 was inderdaad schuchter en beperkter in Brussel dan op nationaal niveau. Volgens de prognoses voor 2015 zou de Brusselse groei een gematigd tempo kennen. En de jongste waarden van de synthetische conjunctuurindicator wijzen op een zekere verslapping in het Gewest.

Toch zijn er meerdere factoren die de demografie van de ondernemingen in Brussel in de eerste zes maanden van 2016 positief kunnen beïnvloeden. Ten eerste zou de groei van de economische activiteit, hoewel deze beperkt blijft, niet te veel afbuigen in het jaar 2016. Ondanks een verwachte lichte vertraging zou de particuliere consumptie de groei blijven ondersteunen. De koopkracht van de huishoudens zou immers moeten blijven stijgen onder invloed van tegenstrijdige factoren (blijvende daling van de olieprijs, stijging van de btw op energie, indexatie...). Deze elementen kunnen een positieve impact hebben in de sectoren die afhangen van de particuliere consumptie. Ook de effecten van de taxshift en de loonmatiging moeten de ondernemingen zuurstof geven, wat bijzonder belangrijk is voor de ondernemingen die op de exportmarkten actief zijn. De indicatoren blijven op groen voor de kwaliteit van het betalingsgedrag tussen ondernemingen (ondanks de achteruitgang die in 2015 in Brussel werd vastgesteld) en voor de kredietvoorwaarden die ze krijgen. Deze twee factoren zijn goed voor de financiële gezondheid van de ondernemingen. En we kunnen meer specifiek wijzen op de stijging van de vastgoedtransacties in 2015 die de activiteit in de bouwsector zou moeten stimuleren. Er is dus reden tot optimisme, maar risicofactoren kunnen de verwachte heropleving fnuiken. Deze omvatten elementen die een structureel effect kunnen hebben, zoals de invoering van de witte kassa in de horeca (hoewel de modaliteiten van de maatregel onlangs werden gewijzigd) of nog de toepassing van de kilometerheffing voor het wegvervoer van goederen. Terwijl andere gebeurtenissen slechts effect zullen hebben op korte termijn. Dat is meer bepaald het geval voor de potentiële gevolgen van de lockdown van Brussel in november 2015 en deze van de aanslagen van maart 2016. Deze verschillende factoren kunnen doorwegen op sectoren die reeds een groot deel van de faillissementen op het Brussels grondgebied tellen, zoals de handel en de horeca.

2.2 De arbeidsmarkt

A. Werkgelegenheid

• De jongste gegevens van de regionale rekeningen²³

TABEL 4: Evolutie van de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid in de voornaamste activiteitstakken in 2014

Bedrijfstakken (NACE-BEL 2008)	Weging in de binnenlandse werkgelegenheid (in %)	Groei 2013-2014 (in %)	Bijdrage tot de groei (in pp)	Bijdrage tot het verschil t.o.v. België (in pp)	Waarvan structuur (in pp)	Waarvan doelmatigheid (in pp)
<i>Landbouw, bosbouw en visserij, winning van delfstoffen (A, B)</i>	0,0	41,0	0,0	0,02	0,01	0,01
<i>Industrie (C)</i>	3,3	0,2	0,0	0,25	0,18	0,07
<i>Productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom, gekoelde lucht en water, afval- en afvalwaterbeheer en sanering (D, E)</i>	1,3	-1,1	0,0	0,00	0,00	0,00
<i>Bouwnijverheid (F)</i>	3,0	1,7	0,0	0,15	0,05	0,10
<i>Groot- en detailhandel (G)</i>	9,8	-1,5	-0,2	-0,11	0,01	-0,12
<i>Vervoer en opslag (H)</i>	6,9	-1,2	-0,1	0,01	-0,01	0,02
<i>Verschaffen van accommodatie en maaltijden (I)</i>	3,9	0,9	0,0	0,00	0,01	-0,01
<i>Informatie en communicatie (J)</i>	3,0	-1,6	0,0	-0,07	0,00	-0,07
<i>Financiële activiteiten en verzekeringen (K)</i>	8,3	-0,3	0,0	0,01	-0,07	0,08
<i>Exploitatie van en handel in onroerend goed (L)</i>	0,9	1,9	0,0	0,01	0,00	0,00
<i>Vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten, administratieve en ondersteunende diensten (M, N)</i>	19,5	1,8	0,4	-0,12	0,02	-0,14
<i>Openbaar bestuur (O)</i>	17,3	-0,5	-0,1	-0,06	-0,02	-0,04
<i>Onderwijs (P)</i>	7,7	1,7	0,1	-0,01	-0,01	0,00
<i>Menselijke gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening (Q)</i>	9,7	1,2	0,1	-0,09	-0,05	-0,04
<i>Andere dienstverlenende activiteiten (R, S, T)</i>	5,4	0,7	0,0	0,01	0,01	0,00
Totaal	100,0	0,4	0,4	0,01	0,14	-0,13

pp : procentpunt.
Bron: INR, berekeningen BISA

De lichte conjuncturele heropleving van de Brusselse economische activiteit tussen de lente 2013 en deze van 2014 (zie deel 2.1) was goed voor een nettocreatie van amper 2.500 banen in 2014. Dit stemt overeen met een stijging van de Brusselse interne werkgelegenheid²⁴ met 0,4 % in relatieve termen, na twee jaar inkrimping. Deze stijging is bijna volledig toe te schrijven aan de zelfstandige arbeid, die met 3 % steeg – of een van de sterkste groeicijfers van de jongste zes jaar. De netto-

creatie van loontrekkende banen ligt stil na twee jaar inkrimping.

Deze lichte stijging van de werkgelegenheid volstond echter om het verlies van de twee vorige jaren te compenseren. Er waren in totaal 690.393 banen in 2014, of amper meer (+0,2 %) dan in 2011, net voordat de Brusselse economische activiteit een tweede recessiefase kende die op de economische en financiële crisis volgde. Deze reces-

²³ Het INR heeft in februari 2016 de jongste gegevens van de regionale rekeningen gepubliceerd. We gebruiken ook voor 2014 voorlopige gegevens, zie commentaar deel 2.1.

²⁴ Zie glossarium.

sie had negatievere gevolgen voor de werkgelegenheid in Brussel dan de sterke achteruitgang van de economische activiteit in 2009, die geen aanleiding gaf tot banenverlies in het Gewest. De Brusselse arbeidsmarkt werd echter minder hard getroffen door de twee recessiegolven die op de economische en financiële crisis volgde dan de Belgische arbeidsmarkt. Als we het jaar 2008, net voor de crisis, als uitgangspunt nemen, is de werkgelegenheid sterker gestegen in Brussel dan in het Rijk (respectievelijk met 2,7 % en 2,2 %).

Het eerste deel van de tabel 4 toont drie indicatoren waarmee de evolutie van de binnenlandse werkgelegenheid per bedrijfstak kan worden geanalyseerd: de bijdrage van elke bedrijfstak in de Totaale gewestelijke werkgelegenheid in 2014, het groeipercentage van de werkgelegenheid in elk van deze takken tussen 2013 en 2014 en hun bijdrage tot de groei²⁵ van de Totaale werkgelegenheid over deze periode.

De zwakke groei van de werkgelegenheid in Brussel in 2014 verbergt uiteenlopende evoluties in functie van de bestudeerde tak, die de sectorale trend van de afgelopen jaren meestal verlengen²⁶. Zo is de netto banencreatie hoger in de takken “onderwijs”, “menselijke gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening” en vooral “gespecialiseerde en ondersteunende activiteiten” (M en N), in lijn met de belangrijke bijdrage die deze drie bedrijfstakken al enkele jaren leveren aan de groeiende Brusselse interne werkgelegenheid. De gespecialiseerde en ondersteunende activiteiten op zich zijn goed voor de quasi volledige groei van de werkgelegenheid, met een bijdrage van 0,4 pp. De stijging is hoofdzakelijk te danken aan het dynamisme van de juridische, boekhoudkundige en beheeractiviteiten, alsook van de administratieve en ondersteunende diensten. Het interimwerk, dat duidelijk gegroeid is sinds begin 2014 en de dienstenchequesondernemingen vallen onder deze laatste categorie. De werkgelegenheid in de tak steeg echter slechts met 1,8 %, een groeipercentage dat veel lager is dan de gemiddelde waarde van de reeks over de jongste jaren (+3,0 % over de periode 2003-2014). Ook de takken “onderwijs”, “menselijke gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening”, gestimuleerd door de sterke Brusselse demografische groei van de jongste jaren, hebben bijgedragen tot de hogere werkgelegenheid in Brussel in 2014, met 0,1 pp. Ook de tak van de bouw wordt, zoals dat al enkele jaren het geval is, gekenmerkt door een aanzienlijke toename van het aantal zelfstandigen, met 13 %.

Talrijke andere bedrijfstakken hebben daarentegen een netto banenverlies gekend in 2014. De handel tekende het grootste verlies op (en krimpt met 1,5 % voor een negatieve bijdrage van -0,2 pp). Hoewel het een belangrijke sector blijft voor de Brusselse economie, daalt zijn rela-

tieve belang sinds de jaren 1990²⁷. Ook de bedrijfstakken “vervoer en opslag” en “openbaar bestuur” kennen een netto banenverlies met een verlies van meer dan 500 jobs. De bedrijfstak “openbaar bestuur” breekt duidelijk met de evoluties uit het verleden: terwijl hij de jongste decennia zowel op Belgisch als op Brussels niveau tot de drie dynamische bedrijfstakken inzake werkgelegenheid behoorde, wordt hij vandaag getroffen door de besparingsmaatregelen op de verschillende machtsniveaus, onder meer omdat de personen die op pensioen vertrekken niet meer worden vervangen. De impact is groter in Brussel door de sterke aanwezigheid van instellingen en overheidsdiensten op de verschillende machtsniveaus: de bedrijfstak vertegenwoordigt ongeveer een vijfde van de Brusselse werkgelegenheid.

De groei van de Totaale binnenlandse werkgelegenheid was gelijkaardig in het Gewest en in het Rijk (respectievelijk 0,4 % en 0,3 %). De resultaten van de shift-share-analyse²⁸ in het tweede deel van de tabel 4 verklaren dit zwakke verschil. De quasi-gelijkheid van de groeipercentages is het resultaat van een negatieve doelmatigheidsterm die volledig wordt gecompenseerd door een positieve structurele term.

De positieve *structurele term* in het Gewest werd in de hand gewerkt door de ondervertegenwoordiging van de industrie in Brussel, alsook, in mindere mate, deze van de bouw. Het zijn immers de bedrijfstakken die op nationaal niveau het grootste banenverlies geleden hebben.

En terwijl deze twee bedrijfstakken gekenmerkt werden door netto banenverlies op nationaal niveau, tekenden ze een positieve groei op in Brussel, wat een positieve *doelmatigheidsterm* voor deze twee bedrijfstakken impliceert. De minder goede prestaties van de bedrijfstakken “vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten en administratieve en ondersteunende diensten”, “informatie en communicatie” en “groot- en kleinhandel” in Brussel in vergelijking met het land hebben uiteindelijk geleid tot een negatieve doelmatigheidsterm.

• Analyse van de recente conjunctuur

De jongste gegevens van de regionale rekeningen over de binnenlandse werkgelegenheid hebben betrekking op 2014. Om een idee te krijgen van de evolutie van de Brusselse werkgelegenheid na dit jaar, moeten we andere gegevensbronnen gebruiken (bezoldigde werkgelegenheid naar woonplaats, interimwerk).

Een van de onrechtstreekse indicatoren die een beeld geven van de recente evoluties van de binnenlandse werk-

²⁵ Zie glossarium.

²⁶ Voor meer informatie over de structurele evoluties in de werkgelegenheid in Brussel de jongste 30 jaar verwijzen we naar Focus nr. 10 van het BISA.

²⁷ Zie Focus nr. 10 van het BISA.

²⁸ Zie glossarium voor meer uitleg over de methodologie die bij de shift-share-analyse wordt gebruikt.

gelegenheid zijn de kwartaalgegevens van de RSZ²⁹ betreffende de **bezoldigde werkgelegenheid naar woonplaats**³⁰, die beschikbaar zijn tot het vierde kwartaal 2015 en worden geïllustreerd in grafiek 23. Laatstgenoemde vermeldt de jaargroei van het aantal werknemers dat in Brussel woont en van hun werkvolume in voltijds equivalent (VTE), die de werkduur integreert. De twee reeksen worden gecorrigeerd voor de seizoensverschillen.

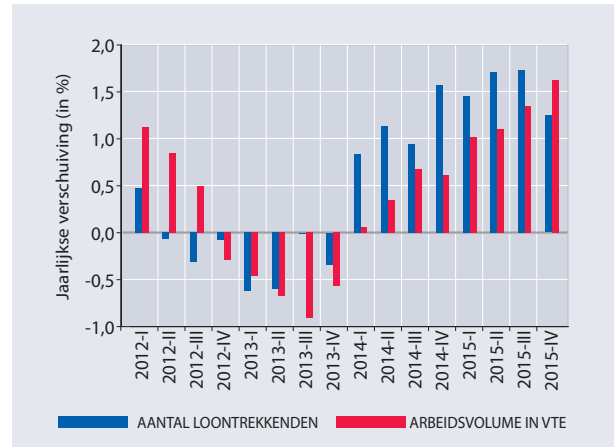
De lichte conjunctuurverbetering van de economische activiteit die in de lente 2013 werd ingezet, kwam ten goede van de Brusselse arbeidsmarkt sinds het begin van 2014. Het aantal werknemers dat in het Gewest woont, blijft globaal sterker stijgen naarmate de kwartalen evolueren, met een groei tot 1,7 % op jaarbasis in het tweede en derde kwartaal 2015 (grafiek 23). Deze vooruitgang stakte lichtjes in het laatste kwartaal van het jaar (+1,2 %), maar blijft toch dynamisch gelet op de historiek van de reeks. Het gemiddelde jaarlijkse groeipercentage bedraagt immers 1 % in de periode 2003-2015 en bereikt amper 0,6 % tussen 2008 en 2013. We telden in het vierde kwartaal 2015, 275.000 Brusselse werknemers op basis van de gegevens, gecorrigeerd voor seizoensinvloeden.

De bezoldigde werkgelegenheid naar woonplaats steeg voor 2015 met 1,5 %, of veel meer dan het jaar voordien (1,1 % in 2014).

De stijging is ook meer uitgesproken in het Gewest dan in de rest van het land. Het aantal werknemers stijgt ook in Vlaanderen en in Wallonië sinds begin 2014, maar veel minder snel dan in Brussel sinds de tweede recessiegolf volgend op de grote crisis van 2008. Tussen medio 2011 en eind 2015 steeg het aantal werknemers in Brussel immers met 2,3 %, tegenover amper 0,5 % in de rest van België.

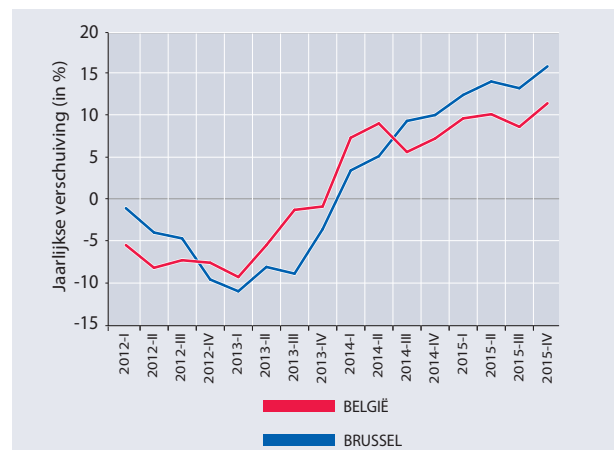
Op grafiek 23 zien we de snellere groei van het arbeidsvolume, uitgedrukt in voltijds equivalenten (VTE). Hoewel de groei van het arbeidsvolume sinds 2014 het eerdere banenverlies heeft goedge maakt, groeit de werkgelegenheid in volume veel minder snel dan het aantal werknemers, behalve in het laatste kwartaal 2015, wat betekent dat de arbeidsduur niet zo snel stijgt als het aantal werknemers. Dit is een eerder ongewone vaststelling in tijden van heropleving. Ze wordt in het bijzonder verklaard door een sterke stijging van deeltijdse arbeid net voor de strengere reglementering op de toekenning van tijdskrediet (Federaal Planbureau, februari 2016). De sterke groei op jaarbasis in het laatste kwartaal van het jaar wordt gedeeltelijk verklaard door de lagere economische werkloosheid, maar vooral door de algemene stakingen eind 2014 die een veel grotere impact hadden op het werkgelegenheidsvolume dan deze van eind 2015 (RSZ, 2016).

GRAFIEK 23: Evolutie van het aantal Brusselse loontrekkenden en van het daaraan gekoppelde arbeidsvolume in voltijdse equivalenten (seizoengezuiverde reeksen)

Bron: RSZ, berekeningen BISA

GRAFIEK 24: Evolutie van het aantal gepresteerde uren in de uitzendsector in Brussel en België

Bron: Federgon, berekeningen BISA

De heropleving op de Brusselse arbeidsmarkt wordt ook bevestigd door grafiek 24 die de evoluties op jaarbasis van de index van Federgon betreffende het **aantal uren interimwerk per kwartaal gepresteerd in Brussel en in België** vergelijkt. Deze statistiek is een andere manier om de recente evoluties op de arbeidsmarkt te begrijpen en biedt bijkomende informatie in vergelijking met deze van het aantal werknemers. De indicator is immers beschikbaar met een bijkomend kwartaal, is uiterst conjunctuurgevoelig en heeft een vooruitlopend karakter in vergelijking met de andere statistieken van de arbeidsmarkt (zie Conjunctuurbarometer van oktober 2012).

²⁹ Rijksinstituut voor de Sociale Zekerheid.

³⁰ Het betreft in feite het aantal werknemers onderworpen aan de sociale zekerheid, maar deze categorie benadert het aantal werknemers zeer correct.

Na sterke dalingen over de periode 2011-2013 groeit de uitzendactiviteit in Brussel onafgebroken sinds begin 2014, elk kwartaal iets sneller³¹. De uitzendarbeid steeg in Brussel met 16 % op jaarbasis in het laatste kwartaal 2015, een van de meest dynamische kwartalen sinds 2000. Dankzij deze sterke en onafgebroken groei werd de drempel van de zomer 2008 bijgebeeld en zelfs overschreden tot een niveau dat tot op heden ongeëvenaard was. De huidige vitaliteit van het interimwerk weerspiegelt een heropleving van de aanwervingen door de ondernemingen, maar ook de terughoudendheid van werkgevers om personen vast aan te werven in een onzeker economisch klimaat.

De groei van de uitzendactiviteit is ook dynamisch op nationaal niveau, veel hoger dan de afgelopen vier jaar en dan het langetermijngemiddelde, maar blijft wel onder deze van het Gewest (met verschillen van 3 tot 5 pp). De Belgische uitzendactiviteit heeft de achterstand die het opliep sinds 2008 dus nog niet ingehaald.

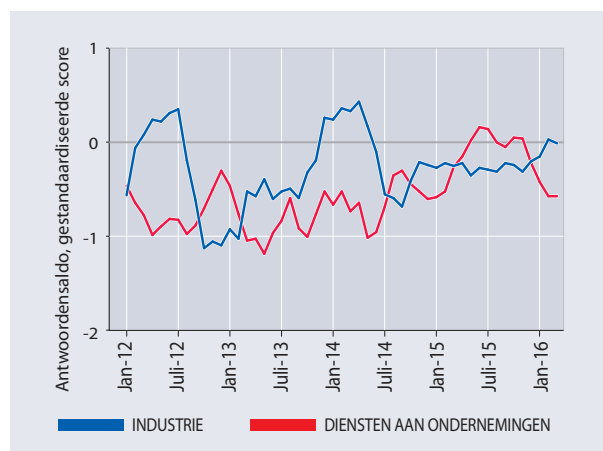
Dit groeiverschil kan gedeeltelijk worden verklaard door de aard van het interimwerk in Brussel. Het interimwerk concentreert zich in het Brussels Gewest meer in het segment van de bedienden, terwijl dat in de rest van België eerder in het segment van de arbeiders is. De nationale en regionale groei van de laatste kwartalen is namelijk vooral toe te schrijven aan het segment van de bedienden. In Brussel bleef de uitzendactiviteit in het segment van de arbeiders stijgen, maar de groei verzwakt sinds 2014 en nadert de nul. Het aantal uren interimwerk op jaarbasis voor bedienden steeg met 20 % in het vierde kwartaal van 2015, tegenover slechts 3 % voor het segment van de arbeiders. Voor België in zijn geheel kent het segment van de arbeiders, dat weliswaar minder dynamisch is dan dat van de bedienden, niet een dergelijke stilstand als in het Gewest. In het laatste kwartaal van 2015 bedroegen de nationale groeicijfers respectievelijk 10 % en 13 %. Het segment van de bedienden groeide trouwens sneller in Brussel dan in België (respectievelijk 16 % en 9 % in het derde kwartaal van 2015; en 20 % en 13 % in het vierde kwartaal van 2015).

Het segment van de arbeiders reageert meestal sneller op conjunctuurschommelingen dan het segment van de bedienden. De tanende groeisnelheid van het aantal uren dat in het arbeiderssegment wordt gepresteerd, doet vermoeden dat het interimwerk in 2016 niet zou dynamisch zal zijn als in 2015.

• Vooruitzichten

Samengevat: de Brusselse arbeidsmarkt had in 2015 baat bij de gematigde evolutie van de arbeidskosten van de jongste jaren en de verbeterde conjunctuur van de economische activiteit van het Gewest, die in de lente 2013 werd ingezet. Deze factoren droegen bij tot een steeds sterkere groei van

GRAFIEK 25: Vooruitzichten betreffende de werkgelegenheid in de belangrijkste sectoren in het BHG*

* Enquêteresultaten, antwoordensaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde

Bron: NBB, BISA berekeningen

het aantal Brusselse werknemers en van het interimwerk over het jaar. Deze twee indicatoren stegen trouwens sneller in Brussel dan in België.

Deze laatste wordt ook gekenmerkt door een steeds sterkere groei van de binnenlandse werkgelegenheid over de 4 kwartalen van 2015 en het laatste kwartaal van het jaar werd een groei opgetekend van 1 %, gelijk aan het langetermijngemiddelde van de indicator. De Belgische binnenlandse werkgelegenheid steeg uiteindelijk met 0,8 % in 2015, sterker dan in 2014 (0,3 %). Dit stemt overeen met 37.500 bijkomende banen. Deze groei van de werkgelegenheid werd bijzonder gedragen door de bedrijfstak “menselijke gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening” (bijdrage tot de groei met 0,3 pp), maar vooral door die van de “vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten en administratieve en ondersteunende diensten” (bijdrage tot de groei met 0,6 pp), in grotere getale aanwezig in Brussel dan op nationaal niveau. We stellen meer bepaald een netto banenverlies vast in de industrie en in de bouw. Omdat het Gewest niet erg in deze bedrijfstakken gespecialiseerd is, zullen de gevolgen van deze negatieve evolutie beperkt zijn in Brussel.

Al deze elementen doen ons vermoeden dat de binnenlandse werkgelegenheid in Brussel in 2015 een meer dynamische groei zal kennen dan in 2014.

Deze indruk van heropleving op de arbeidsmarkt in 2015 wordt globaal bevestigd door de resultaten van de maandelijkse enquêtes bij de ondernemingen.

De conjunctuurenquêtes van de NBB³² bevatten immers een aantal specifieke vragen over de aanwervingsvooruitzichten voor de drie komende maanden, in het bijzon-

³¹ Met uitzondering van het derde kwartaal 2015

³² Zie glossarium.

der voor de industrie en de diensten aan ondernemingen in Brussel. De antwoorden op deze vragen geven ons betrouwbare aanwijzingen over de vermoedelijke evolutie van de aanwervingen in Brussel. De resultaten zijn opgenomen in grafiek 25. Ze tonen een contrastrijke situatie in functie van de bedrijfstak die wordt bestudeerd.

In de industrie bleven de aanwervingsvooruitzichten een jaar lang praktisch ongewijzigd (tussen de herfst 2014 en de herfst 2015). Het ondernemersvertrouwen herstelt zich langzaam sinds dat moment. Elke maand geven steeds meer van hen aan dat ze meer personeel willen aanwerven in de komende maanden en de indicator sluit zich aan bij zijn langetermijngemiddelde.

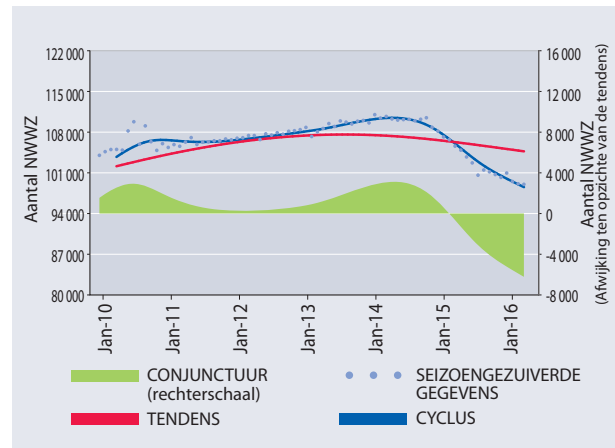
In de sector van de diensten aan ondernemingen, sterker aanwezig in Brussel dan elders in het land, zijn de bedrijfsleiders in de eerste helft van 2015 optimistisch wat de aanwervingen betreft. De indicator bleef continu stijgen tot in de zomer en sloot op deze manier aan bij zijn langetermijngemiddelde. Deze positieve aanwervingsprognoses steunen ons gevoel dat de werkgelegenheid in 2015 sterker zal groeien dan in 2014.

Sinds de zomer 2015 herzien de ondernemers uit de dienstensector hun oordeel geleidelijk naar beneden toe, waarschijnlijk onder invloed van de huidige context die nog steeds onzeker is en geen opmerkelijke heropleving van de economische activiteit kent. Het aantal onder hen dat aanwervingen plant in de komende maanden, daalt en de indicator is onder zijn langetermijngemiddelde gezakt. Deze daling is een voorbode van een lager aantal aanwervingen in de sector in 2016 dan in 2015.

Deze indruk wordt versterkt door de volgende elementen:

- De conjunctuurindicator van de economische activiteit in Brussel kende eind 2015 een kentering en toont sindsdien tekenen van verzwakking (zie deel 2.1). Deze verslapping zou voelbaar moeten zijn in de aanwervingsdynamiek van de ondernemingen in de loop van 2016 en de netto banencreatie in Brussel in de volgende maanden doen dalen.
- De laatste prognoses van het Federaal Planbureau gaan uit van een groei van de binnenlandse werkgelegenheid met 0,7 % in 2016, of iets minder dan in 2015. Dit zou overeenstemmen met 31.500 bijkomende banen. Ze voorzien ook een daling van de werkgelegenheid in de bedrijfstak van het openbaar bestuur, die in 2015 reeds 4.200 personen minder telde, omdat de personen die op pensioen vertrekken niet meer worden vervangen in de openbare administraties op alle machtsniveaus. De werkgelegenheid in de overheidssector zou dit jaar minder sterk dalen (-2 200 personen), omwille van de bijkomende aanwervingen in het kader van het asiel- en migra-

GRAFIEK 26: Evolutie van het aantal NWWZ in Brussel

Bron: Actiris, berekeningen BISA

tiebeleid, het veiligheidsbeleid en de strijd tegen het terrorisme. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zou hard getroffen kunnen worden door het hoge gewicht van deze bedrijfstak in de werkgelegenheid in Brussel (zie tabel 4).

- De eerste tekenen van vertraging op de arbeidsmarkt verschenen in het begin van het jaar met de uitzendactiviteit in België die in de maand februari een verslapping op maandbasis kende, hoewel de activiteit nog een stijging van 5,7 % optekent ten opzichte van een jaar eerder.

B. Werkloosheid

• Analyse van de recente conjunctuur

Het aantal niet-werkende werkzoekenden (NWWZ)³³ ingeschreven bij Actiris is in februari 2016, voor het eerst sinds juli 2009, opnieuw gedaald tot onder de 100 000 werkzoekenden. Deze daling zet zich ook verder in de maand maart 2016. Volgens de laatste beschikbare cijfers telde het Brussels Gewest 99 365 NWWZ eind maart 2016.

Zoals blijkt uit grafiek 26 daalt het aantal NWWZ constant sinds november 2014. Na uitzuivering van de seizoensinvloeden zijn er in maart 2016 namelijk 99 191 niet-werkende werkzoekenden. Dit betekent een daling van het aantal NWWZ met 2 804 eenheden ten opzichte van augustus 2015 (laatste beschikbare maand bij het verschijnen van de vorige Conjunctuurbarometer), ofwel een daling van 2,7 %. Merk op dat de grafiek ook een intensivering van de daling van de werkloosheid toont gedurende de laatste maanden. Deze verbetering, die nu reeds waargenomen wordt sinds meer dan een jaar, beïnvloedt de schattingen

³³ Zie glossarium.

van de trend op lange termijn die neerwaarts wordt bijgesteld en toont zelfs voor het eerst een ommekeer sinds begin 2014. Op jaarbasis is het aantal NWWZ gedaald met 6,4 % ten opzichte van maart 2015.

De andere twee Gewesten kennen eveneens een positieve evolutie van de daling van het aantal NWWZ. Vooral het Waalse Gewest laat eind februari 2016 een daling optekenen van het aantal NWWZ op jaarbasis van -7,0 %. Voor het Vlaamse Gewest was deze daling minder uitgesproken en bedroeg deze -3,0 % tegenover februari 2015.

Het herstel op de arbeidsmarkt in 2015 weerspiegelt zich tevens in de evolutie van het aantal ingeschreven NWWZ bij Actiris op jaarbasis. In het jaar 2015 daalde het aantal NWWZ gemiddeld met 6,5 % ofwel met 7 124 eenheden ten opzichte van het jaar 2014. Deze daling vinden we zowel terug bij de mannen (-6,4 %) als bij de vrouwen (-6,5 %). Ook elke leeftijdscategorie laat een daling optekenen van het aantal ingeschreven werkzoekenden op jaarbasis, enkel met uitzondering van de 50-plussers (+1,5 %). Deze stijging is het rechtsreeks gevolg van een aantal wetswijzigingen in verband met de beschikbaarheid van oudere werkzoekenden. Sinds 1 januari 2015 dienen alle volledige werklozen en personen in een stelsel van wekloosheid met bedrijfstoelage beschikbaar te zijn voor de arbeidsmarkt ongeacht hun leeftijd. Zowel het aantal werkzoekenden met een korte inactiviteitsduur (minder dan 6 maanden werkloos) als langdurige werkzoekenden (1 jaar of langer werkloos), die minder gevoelig zijn voor conjunctuurwijzigingen, kennen een daling op jaarbasis, met respectievelijk 7,0 % en 5,5 %.

Ondanks deze gunstige conjunctuur op de arbeidsmarkt en de positieve evolutie van het aantal NWWZ voor het jaar 2015 heeft de vluchtelingen crisis een impact op de stijging van het aantal ingeschreven werkzoekenden bij Actiris met het statuut van vluchteling. Zo waren er in 2015 gemiddelde 1 863 personen ingeschreven met het statuut van vluchteling, dit is een stijging van 32,2 % gemiddeld op jaarbasis. De meest recente cijfers van maart 2016 bevestigen deze stijgende tendens. Zo steeg het aantal werkzoekenden met het statuut van vluchteling in het Brussels Gewest in maart 2016 met 38,7 % ten opzichte van maart 2015 en met 76,3 % gedurende de afgelopen 24 maanden. Er wordt verwacht dat deze stijgende tendens nog meer uitgesproken zal zijn in 2016 en 2017. Er zijn evenwel factoren, zoals de erkenningsgraad van asielzoekers als vluchtelingen en de Totale duur van de administratieve procedure, die de impact van de instroom van vluchtelingen kunnen verkleinen en vertragen³⁴.

De waargenomen daling van de totale werkloosheid in het Brussels Gewest staat voor een deel in verband met de verstrenging van de procedures voor de activering van

werklozen, alsook met de wijzigingen van de reglementering inzake de inschakelingsuitkering en met name de beroepsinschakelingsuitkering. Deze wijzigingen situeren zich op:

- De evaluaties door de RVA tijdens de beroepsinschakelingstijd. De werkzoekenden die vanaf 1 augustus 2013 hun beroepsinschakelingstijd hebben aangetikt, moeten twee positieve evaluaties over hun zoekgedrag van de RVA kunnen voorleggen om aan het einde van de stage toegelaten te worden tot het voordeel van de inschakelingsuitkering.
- De beperking van het recht op inschakelingsuitkeringen tot 3 jaar.

In de periode van januari tot december 2015 telde de RVA voor het Brussels Gewest 4 785 uitsluitingen van het recht op een inschakelingsuitkering ten gevolge van een beperking in de tijd. Het aantal jongeren onder de 25 jaar dat door de begrenzing tot 3 jaar wordt getroffen is relatief beperkt (namelijk 8,6 %), terwijl de leeftijdscategorie van 25 tot 39 jaar drie vierde van de uitsluitingen vertegenwoordigt. Ongeveer een vierde van deze uitgesloten werklozen zijn 1 jaar na hun uitsluiting ingeschreven als NWWZ bij Actiris (ongeveer 30 % bij de jongeren onder de 25 jaar).

De verbetering van de economische activiteit sinds het voorjaar van 2013 en het herstel van de arbeidsmarkt die volgde, is tevens een verklarende factor voor de daling van de werkloosheid in Brussel. Zo steeg de nationale werkgelegenheid in België in 2015 met 0,8 % ten opzichte van 2014, wat hoger is dan de stijging van de werkgelegenheid tussen 2013 en 2014, namelijk 0,3 % (tabel 2). De Brusselse arbeidsmarkt, die zich sinds 2014 begint te herpakken, toont in 2015 een gematigd groeitempo. Het aantal in 2015 gecreëerde arbeidsplaatsen zou iets hoger zijn dan in 2014, onder andere dankzij het dynamisme van de uitzendactiviteit. Toch blijft, bij gebrek aan een dynamisch economisch herstel, het aantal gecreëerde arbeidsplaatsen beperkt. Aan het einde van 2015 lijkt het moeilijker te worden. Dit doet vermoeden dat als het aantal arbeidsplaatsen in 2016 nog zou stijgen, dit waarschijnlijk in een minder hoog tempo zal gaan dan in 2015 (zie vorig deel).

Er zijn ook diverse indicatoren die op een betere inschakeling, vooral van jongeren, op de arbeidsmarkt duiden. Zo is de uitstroom naar werk tussen het jaar 2014 en 2015 voor alle NWWZ gestegen met 6,0 %. Voor de jongeren bedraagt deze stijging op jaarbasis 8,0 %.

Tevens zijn er enkele beleidsmaatregelen in verband met de werkloosheid in Brussel, zoals de Jongerengarantie, die de opvallende verlaging van het aantal NWWZ verklaren, vooral bij de jongeren, wat verder wordt uiteengezet.

³⁴ Federaal Planbureau en Algemene Directie Statistiek (maart 2016).

De grafieken 27 en 28 tonen de bijdrage van de verschillende categorieën van werkzoekenden, ingedeeld naar leeftijdsklasse en studieniveau, tot de jaarlijkse toename van het aantal NWWZ. De analyse heeft voornamelijk betrekking op de gegevens die zijn verschenen sinds de publicatie van de Conjunctuurbarometer van oktober, meer bepaald die voor het laatste kwartaal van 2015 en voor het eerste kwartaal van 2016.

Beide grafieken tonen een zeer duidelijke afname van het aantal werkzoekenden, zoals reeds werd aangegeven, evenwel met een uiteenlopende spreiding van de bijdragen in de twee bestudeerde categorieën.

Volgens de analyse per studieniveau dragen alle categorieën bij tot de daling van het aantal NWWZ. Gezien ruim zes op de tien NWWZ laaggeschoold is in Brussel is meer dan de helft van de Totaale vermindering van het aantal NWWZ terug te vinden bij de laaggeschoolden. Evenwel proportioneel volgens het gewicht per studieniveau is de daling iets meer uitgesproken bij de middengedochten. De waargenomen tendens eind 2015 zet zich ook verder in 2016. Gedurende de afgelopen 12 maanden daalde het aantal laaggeschoolden NWWZ met 6,1 %, het aantal middengedochten met 6,3 % en het aantal hooggeschoolden met 6,8 %.

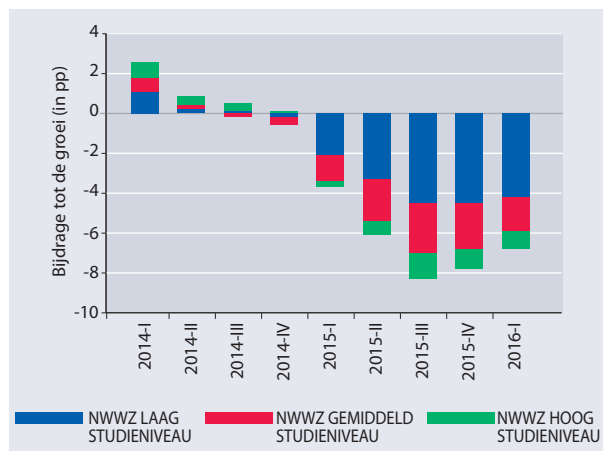
De analyse per leeftijdsklasse toont dat vanaf het laatste trimester in 2015 bij alle leeftijdscategorieën een daling van het aantal NWWZ wordt waargenomen. Op jaarbasis is het aantal NWWZ van jonger dan 25 jaar het sterkst gedaald met 10,9 % in maart 2016, tegenover een daling van 6,2 % van het aantal NWWZ van 25 tot 50 jaar en een daling van 3,8 % van de NWWZ ouder dan 50 jaar.

In 2016 wordt de trend van een sterke daling van het aantal NWWZ van minder dan 25 jaar verdergezet. Jongeren zijn algemeen conjunctuurgevoeliger en reageren sneller op de schommelingen van de arbeidsmarkt. Ze zijn ook sterker vertegenwoordigd in de uitzendsector die tevens sterk conjunctuurgevoeliger is.

De daling van de jongerenwerkloosheid in Brussel is tevens het resultaat van het gevoerde beleid in het kader van de Jongeren Garantie. Zo is het aantal jongeren dat uitstroomt naar werk gedurende het jaar 2015 gestegen met 8,0 % op jaarbasis. Ook het aantal jongeren die een stage volgen zoals een instapstage in een onderneming en het aantal jongeren in een individuele beroepsopleiding in een onderneming (IBO) blijven toenemen. Specifiek is door de invoering van deze maatregel het aantal stagiairs in een instapstage in een onderneming gestegen van 148 in 2013 tot 649 in 2014. In het jaar 2015 zijn er 931 stagiairs gestart in een instapstage, dit komt overeen met een stijging van 43,5 % ten opzichte van 2014.

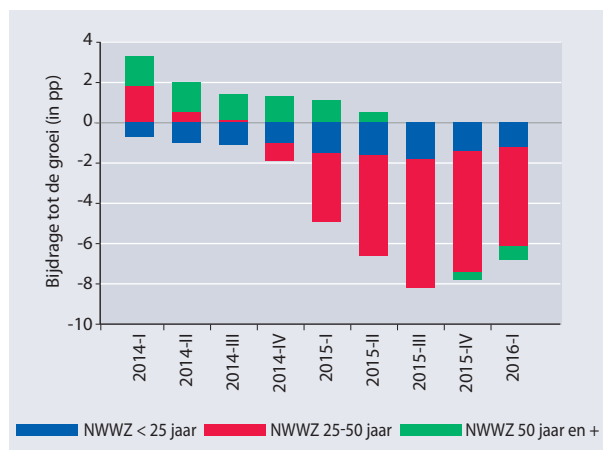
Ten slotte, verklaren ook enkele wetwijzigingen de daling van het aantal werkzoekenden. Naast de eerder vermelde recente veranderingen van het werkloosheidssysteem zijn

GRAFIEK 27: Bijdrage tot de jaarlijkse groei van het aantal NWWZ per studieniveau

Bron: Actiris, berekeningen BISA

GRAFIEK 28: Bijdrage tot de jaarlijkse groei van het aantal NWWZ per leeftijdsklasse

Bron: Actiris, berekeningen BISA

er ook een aantal specifieke wijzigingen betreffende de leeftijd om een uitkering te kunnen krijgen. Zo moet een jongere sinds 1 januari 2015 zijn aanvraag voor een inschakelingsuitkering volgend op de beroepsinschakelingstijd vóór zijn 25^e verjaardag bij de RVA indienen (vroeger was dit voor de 30^e verjaardag). Bovendien moet sinds 1 september 2015 de jongere onder de 21 jaar die zijn inschakelingsuitkering aanvraagt, in het bezit zijn van een diploma hoger secundair onderwijs (of een alternerende opleiding met succes hebben afgerond). Hoewel het nog te vroeg is om de impact van deze laatste twee wijzigingen op de evolutie van de bij Actiris ingeschreven jongeren te schatten, werd niettegenstaande reeds een lichte terugval van het aantal inschrijvingen bij Actiris waargenomen.

• Vooruitzichten

Op basis van de vooruitzichten betreffende 2016 die werden toegelicht in de vorige delen van deze Barometer,

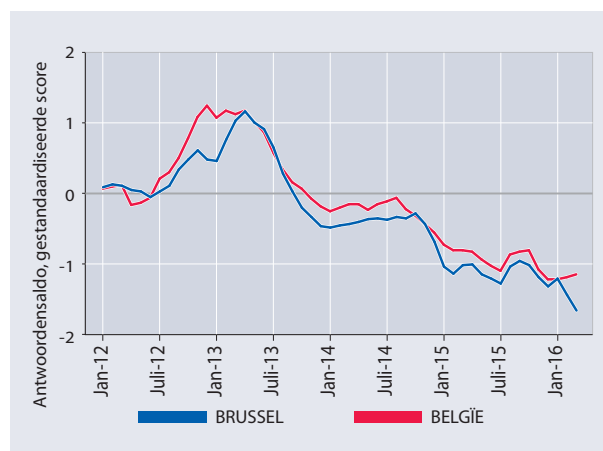
zowel in termen van economische activiteit als op het vlak van de werkgelegenheid zal de daling van de werkloosheid afgeremd worden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gedurende de volgende maanden. Deze gedachte wordt nog versterkt door de wijzigingen in de werkloosheidsreglementeringen het aantal niet-werkende werkzoekenden in de statistieken de komende maanden blijven verminderen, hetzij minder uitgesproken. Maar ook de maatregelen in het kader van de Jongerengarantie zullen nog een gunstige invloed hebben op de Brusselse werkloosheidscijfers. De verdere toename van het aantal erkende vluchtelingen ten gevolge van de recente vluchtelingen crisis zal echter ook een impact hebben op het aantal niet-werkende werkzoekenden.

Voorname lijk de Brusselse gezinnen zijn steeds optimistischer omtrent de evolutie van de werkloosheid in de komende twaalf maanden (grafiek 29). Deze gegevens zijn afkomstig uit de vertrouwensenquête die de NBB elke maand afneemt bij de Belgische gezinnen (waaronder een representatieve steekproef Brusselse huishoudens), om hun mening te kennen over de economische situatie in het algemeen, maar ook over hun eigen financiële situatie³⁵. Er wordt hierbij onder andere gevraagd hoe zij de werkloosheid zien evolueren gedurende de komende twaalf maanden.

Uit de grafiek blijkt dat zowel de nationale als de regionale indicator, die het gevoel van de gezinnen weergeeft, daalt sinds het najaar van 2014 en ligt onder hun langetermijngemiddelde³⁶. De Brusselse indicator bevindt zich op een drempel die nooit eerder werd bereikt. Met andere woorden dachten nog nooit zo weinig Brusselse gezinnen dat de werkloosheid de komende maanden zou stijgen. Een licht verschil is er evenwel met de Belgische huishoudens. Zo lijkt de indicator op Belgisch niveau te stijgen, zij het in geringe mate.

De komende maanden zal enerzijds de verdere daling van het aantal niet-werkende werkzoekenden en anderzijds de verwachte groeivertraging van de bevolking op beroepsactieve leeftijd, ertoe leiden dat de werkloosheidsgraad in

GRAFIEK 29: Evolutie van de werkloosheid tijdens de komende twaalf maanden*

* Enquête resultaten, antwoordensaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdende gemiddelde

Bron: NBB, berekeningen BISA

Brussel verder zal dalen de komende maanden. De werkloosheidsgraad in Brussel daalde reeds sterk, van 18,5 % in 2014 naar 17,5 % in 2015.

Zoals eerder vermeld kunnen de tragische gebeurtenissen van 22 maart in Brussel (de aanslagen die plaatsvonden op de luchthaven Brussel-Nationaal en in het metrostation Maalbeek) daarentegen op korte termijn een negatieve impact hebben op de Belgische economie. Wellicht worden de sectoren toerisme, horeca, transport en de evenementen en recreatiesector geraakt. De impact zal groter zijn in Brussel en de rand. Het risico bestaat dat dit de waargenomen daling van de werkloosheidscijfers in 2015 en begin 2016 zal temperen. Volgens experts zou deze soort van gebeurtenissen slechts op korte termijn een impact hebben en geen blijvende sporen achterlaten op de economische activiteit. Dit suggereert dat de werkloosheid normaal gesproken zijn dalende tendens in 2016 zal voortzetten, al kan er de komende maanden een vertraging van de daling waargenomen worden.

³⁵ Zie glossarium.

³⁶ Er dient evenwel te worden opgemerkt dat de gegevens die nodig zijn om deze indicator te berekenen pas vanaf januari 2009 werden verzameld, net toen de economische en financiële crisis in alle hevigheid losbarstte. Sindsdien heeft de economische activiteit zich nooit echt hersteld. Het gemiddelde van de reeks moet dus worden geïnterpreteerd rekening houdend met het bijzondere klimaat dat heerst sinds het begin van de inzameling van de gegevens.

Glossarium

• Bedrijfsoprichtingen

Som van het aantal nieuwe btw-plichtige en opnieuw btw-plichtige ondernemingen tijdens de beschouwde periode.

• Bijdrage tot de groei (in pp)

De bijdrage tot de groei van een component C tot een Totaale waarde A wordt gedefinieerd als het product van het groeipercentage van deze component en zijn gewicht in de Totaale waarde van de vorige periode.

De formule voor de bijdrage aan de groei van een component C op de Totaale waarde A op tijdstip t is:

$$\frac{C_t - C_{t-1}}{A_{t-1}}$$

Het resultaat wordt uitgedrukt in procentpunten.

• Binnenlandse werkgelegenheid

Tewerkstelling van personen die op een welbepaald grondgebied werken, ongeacht of zij er wonen. De statistieken over de binnenlandse werkgelegenheid die in deze Conjunctuurbarometer worden gebruikt, zijn afkomstig van gegevens van de regionale rekeningen. Ze omvatten niet de personeelsleden van internationale instellingen, die als extraterritoriaal worden beschouwd.

Niet te verwarren met de actieve werkende bevolking van een Gewest, waartoe alle werkenden behoren die in dat Gewest wonen.

• Conjuncturenquête van de NBB

De NBB houdt maandelijks bij een panel bedrijfsleiders een kwalitatieve conjuncturenquête naar hun beoordeling van de huidige en toekomstige economische toestand. Deze enquête omvat heel uiteenlopende vragen, zoals hun beoordeling van hun voorraden en orderboeken, de evolutie hiervan en hun vooruitzichten op het vlak van tewerkstelling en de evolutie van de vraag. De berekening van elk van deze reeksen is in hoofdzaak gebaseerd op de som van de saldi van de antwoorden (verschil tussen het aantal deelnemers dat een verhoging heeft opgegeven en het percentage dat een daling heeft opgegeven). Sinds 1 janu-

ari 2007 werd de omvang van de steekproef voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest uitgebreid om de toestand in de hoofdstad beter te kunnen weerspiegelen.

• Consumentenenquête van de NBB

De NBB neemt elke maand, in opdracht van de Europese Commissie, een vertrouwensenquête bij consumenten af, om een nationale vertrouwensindex op te stellen op basis van deze resultaten. Deze enquête ondervraagt de huishoudens over hun perceptie van het economische klimaat en hun persoonlijke spaar- en uitgavenvoornemens. Meer specifiek worden in dat opinieonderzoek 5 thema's behandeld: de algemene economische situatie, de persoonlijke financiële situatie, het spaarvermogen, de voornemens inzake aankoop van duurzame consumptiegoederen en de voornemens inzake aankoop/bouw of verbetering van de woning. De samenvattende indicator van het gezinsvertrouwen wordt vervolgens berekend enerzijds op grond van de antwoordensaldi die betrekking hebben op de perceptie van de consumenten in de loop van de volgende twaalf maanden van de economische situatie en de werkloosheid, en anderzijds op basis van de financiële situatie en het spaartegoed van het gezin tijdens de volgende twaalf maanden.

• Euribor (Euro Interbank Offered Rate)

Het gaat om een gemiddelde rente tegen dewelke een steekproef van Europese banken elkaar leningen met een bepaalde looptijd toekennen.

• Evolutie in volume/evolutie in waarde

“Om de reële evolutie van de economische activiteit (productie, consumptie, ...) vast te stellen, is het noodzakelijk rekening te houden met de gevolgen van de inflatie. Bijgevolg maakt men een onderscheid tussen de evoluties tegen gangbare prijzen (zonder correctie voor de gevolgen van de inflatie) en de evoluties tegen constante prijzen (met correctie voor de gevolgen van de inflatie). In het eerste geval betreft het een evolutie in waarde en in het tweede een evolutie in volume” (Bron: INSEE).

• Geavanceerde productiediensten

Dit zijn diensten aan ondernemingen met een sterke kenniscomponent, die niet enkel innoverend zijn, maar ook een fundamentele rol spelen in het innovatievermogen van het productieapparaat van de ontwikkelde regionale economieën (Antonelli, 1999; Miles, 1995; Den Hertog en Bilderbeek, 1998). Het gaat praktisch gezien in het kader van de conjuncturele analyse van de Barometer in het algemeen om financiële activiteiten, gespecialiseerde en administratieve activiteiten, activiteiten in verband met informatie en communicatie, alsook vastgoedactiviteiten.

• Jaarlijkse verschuiving (in %)

Een evolutie op jaarbasis vergelijkt de waarde van een grootheid op twee data die één jaar van elkaar gescheiden zijn. Zo wordt op basis van driemaandelijke gegevens de jaarlijkse verschuiving van een variabele X tijdens een kwartaal T berekend met de volgende formule:

$$\text{Groeiwoet} = \frac{X_T - X_{T-4}}{X_{T-4}}$$

• Kwartaalverschuiving (in %)

Een evolutie op kwartaalbasis vergelijkt de waarde van een grootheid op twee data die één kwartaal van elkaar gescheiden zijn. Zo wordt op basis van driemaandelijke gegevens de kwartaalverschuiving van een variabele X tijdens een kwartaal T berekend met de volgende formule:

$$\text{Groeiwoet} = \frac{X_T - X_{T-1}}{X_{T-1}}$$

• Niet-werkende werkzoekende (NWWZ)

Persoon zonder bezoldigde baan die als werkzoekende is ingeschreven bij een openbare tewerkstellingsdienst (Bron: Actiris).

• Oprichtingspercentage van ondernemingen

Het oprichtingspercentage van ondernemingen is de verhouding tussen enerzijds het aantal nieuwe btw-plichtigen en de opnieuw btw-plichtige ondernemingen en anderzijds het gemiddelde aantal actieve ondernemingen die tijdens de beschouwde periode btw-plichtig zijn.

• Procentpunt (pp)

Het procentpunt is de eenheid van het absolute verschil tussen twee in procenten uitgedrukte cijfers. Tussen een werkloosheidsgraad van 12,3 % het ene jaar en van 15,6 % het andere jaar is het verschil zodoende 3,3 procentpunten.

• Shift-share

Een shift-share-analyse bestaat erin een globaal groeiverschil (in ons geval tussen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en het Rijk) te ontbinden in twee termen:

- de eerste term meet de **structurele term** en veronderstelt dat de groeipercentages per tak diegene zijn die op nationaal vlak worden waargenomen, waarbij het verschil voor het Gewest daarbij slechts voortvloeit uit het verschil van de wegingen van de verschillende takken in de economische activiteit;
- de tweede term meet de **doelmatigheidsterm** en veronderstelt dat de wegingen van elke tak gelijk zijn aan die welke op nationaal vlak worden waargenomen, waarbij het verschil voor Brussel voortvloeit uit het groeiverschil dat voor elk van de takken is waargenomen.

De eerste term meet het aandeel van het groeiverschil dat toe te schrijven is aan het feit dat de activiteitenstructuur verschillend is. De tweede term meet het aandeel van het groeiverschil dat toe te schrijven is aan de prestatieverschillen in de takken met een constante structuur.

• Stopzetting van ondernemingen

Aantal btw-plichtige ondernemingen die deze hoedanigheid verloren tijdens de beschouwde periode.

• Stopzettingspercentage van ondernemingen

Het stopzettingspercentage van ondernemingen is de verhouding tussen enerzijds het aantal stopzettingen van btw-plichtige ondernemingen en anderzijds het gemiddelde aantal actieve ondernemingen die tijdens de beschouwde periode btw-plichtig zijn.

• Synthetische conjunctuurindicator

De synthetische conjunctuurindicator verschaft algemene maandelijkse kwantitatieve informatie over het zakenklimaat in het Gewest, zoals dat wordt ingeschat door de Brusselse ondernemingen.

Daarom wordt deze indicator opgebouwd op basis van het antwoordensaldo van alle vragen die worden gesteld in het kader van de conjunctuurenquête die maandelijks wordt gehouden bij de Brusselse ondernemingen. Voor meer informatie over deze indicator verwijzen we naar de Con-junctuurbarometer van oktober 2012.

• **Uitstaande kredieten**

Totaal bedrag van de kredieten die tot nu toe door de Belgische bankinstellingen zijn verstrekt aan niet-financiële ondernemingen en waarvan de termijn nog niet is verval-len.

• **Voltijds equivalent (VTE)**

Voltijds equivalent is een meeteenheid om statistieken over de werkgelegenheid met elkaar te vergelijken, ondanks de verschillen in gewerkte uren. Het wordt gedefinieerd als de verhouding tussen het aantal gewerkte uren van een indi-vidu en het gemiddeld aantal gewerkte uren door een vol-tijdse werknemer. Zo is een voltijdse werknemer (40 uur

per week) een VTE, terwijl een persoon die deeltijds 20 uur per week werkt, overeenkomt met 0,5 VTE. Het aantal werknemers van een bedrijf, een sector of een land kan worden opgeteld en uitgedrukt in voltijdse equivalenten. (Bron: Eurostat)

• **Werkloosheidsgraad**

De werkloosheidsgraad vertegenwoordigt het percentage werklozen op de actieve bevolking volgens de definitie van de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO). De actieve bevolking vertegenwoordigt het totaal aantal personen dat een baan heeft of werkloos is. De werklozen zijn personen tussen 15 en 74 jaar, die:

- geen werk hebben in de beschouwde week,
- beschikbaar zijn om te werken binnen de twee volgende weken,
- de afgelopen vier weken actief op zoek gegaan zijn naar werk of die werk gevonden hebben dat ze binnen de drie volgende maanden beginnen (Bron: Eurostat).

Referenties

- Actiris (april 2016), “Evolutie van de Brusselse arbeidsmarkt– Maandverslag – maart 2016”, Actiris.
- Actiris (maart 2016), “Evolutie van de Brusselse arbeidsmarkt– Maandverslag – februari 2016”, Actiris.
- Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (november 2015), “Conjunctuurbarometer van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest Nr. 30”, BISA.
- Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (april 2015), “Conjunctuurbarometer van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest Nr. 29”, BISA.
- Confederatie bouw (januari 2016), “Bouwbarometer januari 2016 - Persbericht”, Confederatie bouw.
- Federaal Planbureau (februari 2016), “Economische begroting – Economische vooruitzichten 2016”, Instituut voor de Nationale Rekeningen.
- Federaal Planbureau (maart 2016), “Economische vooruitzichten 2016-2021 – Versie van maart 2016”, Instituut voor de Nationale Rekeningen.
- Federaal Planbureau en Algemene Directie Statistiek (maart 2016), “Demografische vooruitzichten 2015-2060 – Bevolking, huishoudens en prospectieve sterftequotienten”, FPB en ADS.
- Federgon (2015), “Kwartaalrapport Q3/2015”, Federgon.
- Federgon (2016), “Kwartaalrapport Q4/2015”, Federgon.
- Graydon Belgium (januari 2016), “Studie faillissementen – Jaar 2015”, Graydon Belgium.
- Graydon Belgium (oktober 2015), “Betaalgedrag – Q3 2015”, Graydon Belgium.
- IFO, INSSE en ISTAT (januari 2015), “Eurozone economic outlook: La reprise résiste aux risques”, Istat.
- INSEE (maart 2016), “Note de Conjoncture – maart 2015”, INSEE.
- Internationaal Monetair Fonds (april 2016), “Perspectives de l’économie mondiale: avril 2016”, IMF.
- Michiels P.-F. (december 2015), “Tertiaire sector in Brussel: welke activiteiten ondersteunen de groei?” Focus nr. 10 van het BISA, BISA.
- Nationale Bank van België (februari 2016a), “Regionale rekeningen 2014”, Instituut voor de Nationale Rekeningen.
- Nationale Bank van België (februari 2016b), “Verslag 2015”, NBB.
- Nationale Bank van België (januari 2016), “Verslag 2015-Preambule. Economische en financiële ontwikkeling. Prudentiële regelgeving en prudentieel toezicht”, NBB.
- Nationale Bank van België (december 2015), “Crisisgevoeligheid van de kmo-financiering in België”, Economisch tijdschrift, NBB.
- Natixis Economic Research (maart 2016a), “Zone euro : le keynésianisme élémentaire l’a-t-il emporté sur l’analyse depuis la crise de 2008”, Flash Economie nr. 350, Natixis.
- Natixis Economic Research (maart 2016b), “Faut-il encore se reposer sur le soutien de la demande?”, Flash Economie nr. 257, Natixis.
- Observatorium voor krediet aan niet-financiële vennootschappen (februari 2016), “Evolutie van de kredieten aan ondernemingen in het vierde kwartaal 2015”, NBB.
- OESO (februari 2016), “Interim Economic Outlook”, OESO.
- OFCE (april 2016), “Petite reprise après grande crise – Perspectives 2016-2017 pour l’économie mondiale”, OFCE.
- Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (2016a), “Snelle ramingen tewerkstelling voor het vierde kwartaal 2015”, RSZ.
- Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (2016b), “Snelle ramingen tewerkstelling voor het derde kwartaal 2015”, RSZ.
- Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (2015), “Snelle ramingen tewerkstelling voor het tweede kwartaal 2015”, RSZ.

Lijst van tabellen

TABEL 1:	Internationale vooruitzichten	5
TABEL 2:	Kerncijfers voor België	7
TABEL 3:	Evolutie van de toegevoegde waarde in volume in de voornaamste bedrijfstakken in 2014	9
TABEL 4:	Evolutie van de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid in de voornaamste activiteitstakken in 2014	22

Lijst van grafieken

GRAFIEK 1:	Prijs van de ruwe olie en wisselkoers van de US dollar tegenover de euro	6
GRAFIEK 2:	Wereldhandel en industriële productie	6
GRAFIEK 3:	Economische vertrouwensindex in de eurozone en België (seizoensgezuiverde gegevens)	8
GRAFIEK 4:	Synthetische conjunctuurindicator	11
GRAFIEK 5:	Conjuncturele evolutie van de nationale index van de industriële productie	12
GRAFIEK 6:	Conjuncturele evolutie van de omzet, Vervaardiging van cokes en van geraffineerde aardolieproducten, BHG	12
GRAFIEK 7:	Conjuncturele evolutie van de omzet, Industrie, BHG	12
GRAFIEK 8:	Conjuncturele evolutie van de omzet, Bouw, BHG	14
GRAFIEK 9:	Evaluatie van de orderboekjes in de bouw in België	14
GRAFIEK 10:	Conjuncturele evolutie van de omzet, Vervoer en opslag, BHG	14
GRAFIEK 11:	Conjuncturele evolutie van de omzet, Groothandel, BHG	15
GRAFIEK 12:	Vooruitzichten inzake de vraag op drie maanden in de handel	15
GRAFIEK 13:	Conjuncturele evolutie van de omzet, Informatie en communicatie, BHG	16
GRAFIEK 14:	Conjuncturele evolutie van de omzet, Vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten en administratieve en ondersteunende diensten, BHG	16
GRAFIEK 15:	Activiteitsvooruitzichten bij de diensten aan de ondernemingen	16
GRAFIEK 16:	Uitstaande bedragen en effectieve kredietstromen in België	17
GRAFIEK 17:	Referentierentevoet voor de bankbemiddelingsmarge	17
GRAFIEK 18:	Conjuncturele evolutie van de omzet, Kleinhandel, BHG	18
GRAFIEK 19:	Vooruitzichten inzake belangrijke aankopen van de gezinnen	18
GRAFIEK 20:	Conjuncturele evolutie van de bedrijfsoprichtingen in het BHG	19
GRAFIEK 21:	Conjuncturele evolutie van de bedrijfsstopzettingen in het BHG	20
GRAFIEK 22:	Conjuncturele evolutie van de faillissementen in het BHG	20
GRAFIEK 23:	Evolutie van het aantal Brusselse loontrekkenden en van het daaraan gekoppelde arbeidsvolume in voltijdse equivalenten (seizoengezuiverde reeksen)	24
GRAFIEK 24:	Evolutie van het aantal gepresteerde uren in de uitzendsector in Brussel en België	24
GRAFIEK 25:	Vooruitzichten betreffende de werkgelegenheid in de belangrijkste sectoren in het BHG	25
GRAFIEK 26:	Evolutie van het aantal NWWZ in Brussel	26
GRAFIEK 27:	Bijdrage tot de jaarlijkse groei van het aantal NWWZ per studieniveau	28
GRAFIEK 28:	Bijdrage tot de jaarlijkse groei van het aantal NWWZ per leeftijdsklasse	28
GRAFIEK 29:	Evolutie van de werkloosheid tijdens de komende twaalf maanden	29

© 2016 Gewestelijke Overheidsdienst Brussel – Alle rechten voorbehouden

V.U.: C. Lamouline, Secretaris-generaal
Gewestelijke Overheidsdienst Brussel,
Kruidtuinlaan 20 – 1035 Brussel

IRIS Uitgaven – D/2016/6374/258

EDITIONS

ISBN 9078580010